

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

DOOPSGEZINDE LEKTUUR

TOT BEVORDERING VAN CHRISTELIJKE
KENNIS EN GODZALIGHEID,

VERZAMELD DOOR

D. S. GORTER,

ONDER MEDEWERKING VAN

S. BLAUPOT TEN CATE, I. DE STOPPELAAR
BLIJDESTEIJN, P. COOL, D. HARTING,
S. HOEKSTRA Bz., S. HOEKSTRA, C. MUL-
LER, K. R. PEKELHARING, J. VISSCHER,
F. W. VENEMA EN ANDEREN.

TWEEDE JAARGANG.

DERDE AFLEVERING.

---

1 Cor. III: 11. Niemand kan een ander
fondament leggen, dan 't geen gelegd is, 't
welk is Jezus Christus.

TE SNEEK, BIJ
VAN DRUTEN & BLEEKER.

1855.

MAP 06 265

VAN DRUTEN & BLEEKER GEVEN MEDE UIT:

VOOR ZESTIG JAREN.

EEN DRENTSCH VERHAAL,

DOOR

J. VAN DER VEEN Az.

Een deel in gr. 8vo met Vignet *f* 3,90.

GESCHIEDENIS

DER

CHRISTELIJKE KERK,

Vrij bewerkt naar het Hoogduitsch van

H. THIELE,

door

H. VAN BERKUM.

Met eene Voorrede van

Dr. P. HOFSTEDE DE GROOT,

Hoogleeraar te Groningen.

2 Dln. 544 pag's à *f* 1,80.

Zijnde Deel I en II van Van Druten & Bleekers Goedkooppe
Bibliotheek voor alle Standen.

EUGENIE MERLIN

EN ANDERE NOVELLEN,

DOOR J. CH. GEWIN.

Een deel in gr. 8vo met Vignet *f* 3,30.

HET DOOPSGEZIND GEVOELEN OMTRENT DEN
EED, OP NIEUW TER TOETSE GEBRAGT

DOOR

S. HOEKSTRA.

Het voorname punt, waardoor wij, doopsgezinden, ons van onze mede-christenen onderscheiden, is ongetwijfeld de doop, dien wij onmiddellijk verbinden aan de belijdenis des geloofs, terwijl de geheele plegtigheid bij ons is een zich toewijden aan Christus, een ingaan in het koninkrijk der hemelen, een aanvangen van het christelijke leven. Sterk hechten wij bij voortduring op dit punt, in dier voege, dat iemand, die den doop niet aan volwassenen op hun geloof, maar aan kinderen, spoedig na de geboorte, toegediend zou willen hebben, daardoor ophouden zou, tot het doopsgezinde genootschap te behooren.

Een ander punt, waarop wij minder sterk hechten, omdat het niet in gelijke mate de hartader van ons bestaan treft, maar waardoor wij nogtans evenzeer van alle anderen ons onderscheiden, is, dat wij ons onthouden van het eedzweren. De overtuiging van het onge-

oorloofde hiervan was zoo sterk geworteld in de harten onzer voorvaders, dat zij van 's lands overheid in gevallen, waarin deze den eed vordert, vrijdom te dien opzigte verzocht en verkregen hebben, welke vrijdom ook tegenwoordig nog aan ons verleend wordt, zoodat wij met een eenvoudig *ja* of *neen* kunnen volstaan. Allen maken wij gebruik van dien vrijdom, en openbaren dus daarmede, evenzeer als bij den doop, dat wij doopsgezinden zijn; doch ik betwijfel het zeer, of hier wel door ieder, even als ten aanzien van den doop, uit eigen overtuiging gehandeld wordt, of hier wel ieder eveneens redenen heeft, waardoor hij in zijn gemoed verzekerd is, de waarheid aan zijne zijde te hebben. Althans wat in den laatsten tijd omtrent den doop geschied is, dat deze en gene getracht hebben, de regtmatigheid van het gevoelen der doopsgezinden op nieuw in het licht te stellen, dat is niet geschied omtrent den eed. In catechizeerboekjes moge het punt kortelijk zijn aangeroerd, het is daarbij gebleven; geen doopsgezind schrijver heeft zich verledigd, dit kenmerkend leerstuk op nieuw ter toetse te brengen. Wel is onlangs eene brochure: *Iets over den eed, hoofdzakelijk op grond van Matth. 5: 33—37* in het licht verschenen 1), maar deze is afkomstig van den hoogduitschen Frederik West, leeraar te Dessau, en de vertaler, een algemeen geacht doopsgezind leeraar, moge in een *bijvoegsel*, behoudens eenige aanmerkingen, zijne goedkeuring er over hebben uitgesproken; veel moge er ook in voorkomen, waaraan wij geree-

---

1) Te Purmerende, bij J. Schuitemaker. 1853.

delijk onze toestemming hechten, wij kunnen toch niet zeggen, dat hier het leerstuk als kenmerk der doopsgezinden is behandeld. En wat dunkt u, doopsgezinde broeders en zusters, zou dat niet noodig zijn? Wij zien het, hoe veel gedurende onzen leeftijd door grondiger schriftkennis en dieper blik in den aard der christelijke bedeeling veranderd en gewijzigd is bij de ons omringende protestantsche genootschappen, hoe vele hervormden het leerstuk der praedestinatie, hoe vele lutherschen dat der consubstantiatie, als onhoudbaar, ter zijde gesteld hebben; — zullen nu wij alleen de stijfhoofdigen zijn onder de christenen, die in hetgeen ons genootschap van oudsher gekenmerkt heeft geene verandering willen? Wekt het bij ons geen twijfel op omtrent de regtmaticheid onzer zaak, dat mannen in andere kerkgenootschappen, wier kennis wij hoog waarden, en wier waarheidliefde boven alle verdenking verheven is, bij zoo vele afwijkingen van hunne kerkleer, als zij zich hebben veroorloofd, toch nog eenparig aan het eedzweren zich gehouden hebben? Wordt die twijfel niet versterkt door de bedenking, dat onze vaders, buiten hunne gevoelens omtrent doop en eed, nog andere stellingen en gebruiken hadden, die van lieverlede ongemerkt uit ons genootschap verdwenen zijn? En, dat boven alles in aanmerking komt, brengt het standpunt, waarop wij als christenen staan, niet eigenaardig mede, dat wij vasthouden, niet aan hetgeen ons van de vaders overgeleverd is, maar aan hetgeen wij zelve voor waar erkennen? Ongepast kan het dan wel niet beschouwd worden, dat een doopsgezind leeraar de gronden opgeeft, waarom hij, in

overeenstemming met de vaderen, den eed voor ongeoorloofd houdt. Hij doet het in onze Lektuur, meerendeels voor doopsgezinden bestemd, en dit moet hem vrijwaren van de verdenking, dat hij uit het onedele beginsel, van met andersdenkenden, zonder dat zij daartoe eenige aanleiding hebben gegeven, te willen twisten, de pen zou hebben opgevat. Geloof mij, broeders en zusters, voor u alleen zijn deze regelen geschreven, met het doel, dat gij u van het eedzweren onthouden moogt, niet zoo zeer omdat gij tot het doopsgezinde kerkgenootschap behoort, maar uit eigen gemoedelijke overtuiging!

Het is aan u allen bekend, dat de voorname reden, waarom men in ons genootschap gemeend heeft van het eedzweren zich te moeten onthouden, gelegen is in deze uitspraak van onzen Heer Jezus in zijne bergrede, Matth. 5: 33—37: *Wederom hebt gij gehoord, dat van de ouden gezegd is: gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heere uwe eeden houden; maar ik zeg u: zweert ganschelijk niet, noch bij den hemel, omdat hij is de troon Gods, noch bij de aarde, omdat zij is de voetbank zijner voeten, noch bij Jeruzalem, omdat zij is de stad des grooten konings, noch bij uw hoofd zult gij niet zweren, omdat gij niet één haar kunt wit of zwart maken. Maar laat zijn uw woord ja ja, neen neen, wat boven dezen is, dat is uit den bozen.* Doch nu vragen wij, of men deze woorden goed verstaan, en dus met regt gemeend heeft, dat Jezus hier het eedzweren voor ongeoorloofd heeft verklaard? Wel komt onzen vaderen de eere toe, dat zij uitmuntten in bijbelkennis; maar het kan toch niet gelochend

worden, dat die kennis meer bestond in een weten, wat in den bijbel was geschreven, dan in een regt begrijpen van dat geschrevene op grond eener juiste verklaring. In de wetenschap, hiertoe vereischt, kwamen zij, meestal eenvoudige lieden, die alleen met hun gezond verstand te rade gingen, ten achter bij vele hunner tijdgenooten in andere kerkgenootschappen. En hoe veel meer omvattend en volkomen is over het geheel die wetenschap in onze dagen, dan zij was bij vroegere geslachten; over hoe veel meer hulpmiddelen, om tot het regte verstand der bijbeltaal door te dringen, kunnen wij beschikken! Laat ons dus op nieuw onderzoeken, of het waarheid is, wat onze vaders, welligt meer op den blooten klank der woorden af, beweerd hebben, dat de Heere Jezus in genoemde uitspraak den eed verboden heeft!

Allereerst is noodig, dat wij de uitspraak van Jezus aangaande den eed beschouwen in het verband, waarin zij in zijne rede voorkomt. Dat verband dan inziende, ontdekken wij, dat zij tot de bijzonderheden behoort, waarmede de Heer zijn algemeen gezegde vs. 17--20 nader uiteenzet: *in zijne stichting vervalt geen der geboden, in de wet en de profeten vervat; integendeel, het doel, waartoe die geboden gegeven zijn, wordt daarin volkomen bereikt.* Na dit te hebben aangewezen ten aanzien van de geboden: *gij zult niet dooden en gij zult niet echtbreken*, vestigt Hij vervolgens de aandacht zijner hoorders op het van oudsher gebruikelijke eedzweren. Gij weet, dat onder de tien geboden, den joden op den berg Sinai gegeven, waartoe dat aangehaald tweetal behoort

ook een is van dezen inhoud: *gij zult den naam des Heeren, uwes Gods, niet ijdelijk gebruiken, want de Heer zal niet onschuldig houden, die zijnen naam ijdelijk gebruikt*, en hierom mogen wij het bijkans als zeker stellen, dat Jezus, na de twee andere behandeld te hebben, nu ook op dit, als een derde gebod der tien, het oog hebbe gehad. Te weten, door *het ijdel gebruiken van den naam des Heeren* schijnt niet alleen het ligtvaardig en roekeloos zweren, dat wij meer met den naam van *vloeken* bestempelen, te zijn aangeduid, maar ook en vooral het valschelijk zweren en het verbreken van den eens afgelegden eed; van daar dan de verklaring, al spoedig door de joodsche leeraars aan dit gebod gegeven, waarop wij Jezus zich hooren beroepen: *gij zult den eed niet breken, maar den Heere uwe eeden houden*. Wat nu dit van oudsher geldig gezegde betreft, ieder ziet klaar, dat het niet doelt op de eeden, de verwenschingen en vervloeking, gebezigd in het dagelijksche leven, niet op de misbruiken van den eigenlijken met vollen ernst uitgebragten eed, maar wel degelijk op dien eed zelve, en wat zou ons dan geregtigen, om met sommigen, als Jezus terstond volgen laat: *maar ik zeg u: zweert ganschelijk niet, noch bij den hemel enz.*, den eigenlijken eed van zijn verbod uit te sluiten, en dat verbod alleen tot de misbruiken te betrekken? Al konden ook de woorden: *zweert ganschelijk niet noch bij den hemel, noch bij de aarde enz.*, op zich zelve genomen, opgevat worden in dezen zin: *zweert niet bij den hemel, noch bij de aarde enz., doet volstrekt geen anderen eed, dan bij God*, dan toch verbiedt het verband, waarin zij uitgesproken zijn,

die opvatting; want het woordtje *maar* in de uitdrukking, *maar ik zeg u*, duidt ontegenzeggelijk aan, dat, wat Jezus zegt, iets anders is, dan hetgeen van oudsher gezegd is; en welke tegenstellende verhouding is er, indien wij moeten lezen: *Wederom hebt gij gehoord, dat van de ouden gezegd is: gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heer uwe eeden houden, maar ik zeg u: zweert volstrekt niet anders, dan bij God?* Ik ontken niet, dat bij deze lezing het eene met het andere in verband gebracht kan worden, wanneer men namelijk aanneemt, dat de joden zich aan eeden, bij andere dingen gezworen, niet zoo gebonden achtten als aan eeden bij God— ofschoon dan toch nog een verbod van zulke eeden vreemd klinkt, en wij uit den mond van Jezus veeleer de verklaring verwacht zouden hebben, dat men er evenzeer aan gehouden was, als aan eeden, regtstreeks bij God gezworen, te meer, omdat Hij omtrent elk dier eeden aanwijst, dat zij met eeden bij God gelijk staan; — doch ik hecht vooral daarop, dat wij op de woorden *maar ik zeg u*, na de aanhaling van hetgeen van de ouden gezegd is, eene tegenstelling verwachten, althans een gebod van Jezus, met andere woorden uitgedrukt, dan hetgeen Hij bijbragt als tot nog toe geldig, zoodat de uitspraak omtrent den eed een gelijken vorm en gang hebbe met zijne voorgaande en volgende uitspraken omtrent andere van oudsher geldige geboden. En dit is in geen deele het geval bij de opvatting der woorden in den opgegeven zin, want dan blijft het oude gebod, *gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heere uwe eeden houden*, bij voortdoring bestaan, en wordt niet door een nieuw en beter

van anderen aard vervangen. Wanneer wij integendeel de woorden van Jezus opvatten als een verbod van alle eedzweren, valt de tegenstelling dadelijk in het oog, en heeft deze uitspraak een volstrekt gelijken gang met de andere. Het oude gebod diende ongetwijfeld tot handhaving van waarheid en getrouwheid, en nu zegt Jezus, dat deze in zijn rijk zonder eedzweren en zonder verplichting, om bij het gezworene te blijven, beter en volkomener zullen bestaan.

Tegen de opvatting der woorden *zweert ganschelijk niet*, als een algemeen verbod van den eed, wordt wel ingebracht, dat onder de eeden, die uitdrukkelijk afgekeurd worden, de eed bij God niet genoemd wordt; doch dan vraag ik, of het wel noodig was, als er sprake is van eed of zweren, er uitdrukkelijk bij te vermelden *bij God*, daar toch dit reeds in het woord *eed* of *zweren* zelf opgesloten ligt? Bij die woorden, in het algemeen zonder eenige toevoeging gebezigd, kan men wel aan niets anders denken, dan aan eene aanroeping van den naam Gods. En wij hooren werkelijk in de aanhaling van hetgeen van de ouden gezegd is, *gij zult den eed niet breken*, Jezus zelve zoo het woord *eed* gebruiken; immers dat Hij den eed bij God bedoelt, wordt zonneklaar door hetgeen terstond volgt, *maar gij zult den Heere uwe eeden houden*; waarom zouden wij dan, als Hij terstond hierna het woord *zweren* gebruikt, dat ook niet in de gebruikelijke beteekenis als zweren bij God mogen verstaan, en, in plaats van de uitspraak als in ééne adem voort te lezen: *zweert ganschelijk niet noch bij den hemel, noch bij de aarde enz.*, achter niet een

scheidteeken mogen zetten? Daarenboven ontga het uwe opmerkzaamheid niet, dat, door zoo voort te lezen, aan het gebezigde woord *ganschelijk* zijne kracht benomen wordt, daar het slechts de eeden omvatten zou, die van den gewonen eed bij God afwijken. Zelfs komt het mij voor, dat wij bij dit woord niet eens aan afschaffing van allerlei soort van eeden, met inbegrip van den eed bij God, te denken hebben; want het laat zich veel eigenaardiger en gepaster in verband brengen met hetgeen voorafgaat, dan met hetgeen volgt, zoodat het *zweert ganschelijk niet* de afschaffing van den geheelen tot hiertoe gebruikelijken eed met alles, wat daaraan verbonden was, ook met de bepalingen omtrent het niet breken en het houden er van, te kennen geeft. *Zweert ganschelijk niet* is derhalve de volle terugklank van Jezus op hetgeen van oudsher gezegd is. Wij zetten hierachter een rustteeken, en betrekken zelfs het *noch bij den hemel enz.* niet tot dit voorafgaande *zweert niet*, maar tot het volgende *zult gij niet zweren*, dat wij na de vermelding van het *hoofd* vinden, hetgeen, onzes inziens, de grieksche tekst niet alleen toelaat, maar vordert. Weshalve wij dus voortlezen: *en bij den hemel zult gij niet zweren —, noch bij de aarde —, noch bij Jeruzalem —, noch bij uw hoofd.* Dit bijgevoegde is dan een verbod ook van die eeden, waarvan de joden zich bedienden, als naar hunne meering in verbindende kracht niet gelijk staande met den formelen eed. Jezus, het tegendeel aanwijzende door een herhaald *omdat*, verklaart ze daarom even ongeoorloofd. En nu volgt het slot, waarmede Hij uitdrukt, wat dan Hij tegenover het *ganschelijk niet zwe-*

ren wil: laat zijn uw woord ja ja, neen neen, wat boven dezen is, is uit den boozen. Dit slot staaft niet alleen de juistheid onzer gegevene verklaring van de geheele uitspraak, maar is ook op zich zelve reeds een voldoende grond voor de bewering, dat het eedzweren door Jezus verboden is.

Nu moge men aanvoeren, dat „de eed eene goddelijke instelling des ouden verbonds is, en het alzoo onverklaarbaar achten, hoe de Heer in die rede, waarin Hij aantoonen wil, dat Hij gekomen was, om wet en profeten te vervullen, van zulk eene instelling zou hebben kunnen zeggen, dat zij uit den booze is,” wegens dit bezwaar, zoo het al gegrond ware, zouden wij nog geene vrijheid hebben, om aan de woorden van Jezus eenen anderen zin te hechten, dan dien de beteekenis en samenhang dier woorden zelve eischen. Het moge ons leiden tot een vernieuwd onderzoek, of wij wel den regten zin der woorden hebben gevat; doch, als wij hiervan zeker zijn, dan is het ons ook eene uitgemaakte zaak: *dat heeft Jezus gezegd*, al is en blijft het ons ook onverklaarbaar, dat Hij het gezegd kan hebben, ja, al zouden wij ook tot het besluit moeten komen, dat Hij in zijne rede zich zelve had tegengesproken. Ik zou ten aanzien van dit bezwaar ook nog kunnen vragen, of niet onder de bedeeling des nieuwen verbonds iets uit den boozen zou kunnen zijn, wat het niet was onder de min volmaakte bedeeling des ouden, en denk hierbij aan de wetten omtrent het huwelijksleven 1).

---

1) Zie vs. 31 en 32 van dit zelfde 5de Hfd. van Matth. en Hfd. 19, vs. 7 en 8.

Doch het bezwaar vervalt geheel en al door de opmerking, dat de eed niet is, wat hij hier gezegd wordt te zijn, eene goddelijke instelling des ouden verbonds. Wel vinden wij in de boeken dezès verbonds bepalingen, hoe den eed in te rigten en hoe ten aanzien van den afgelegden eed te handelen, maar zelf komt hij nergens als instelling of verordening van God voor, er wordt overal van gesproken als van een bestaand gebruik. En dat de joden dit gebruik hadden, kan ons geenszins bevreedden, als wij bedenken, dat het bestond bij alle volken der oudheid, immers bij de grieksche en romeinsche schrijvers vinden wij daarvan een tal van voorbeelden. De heidensche volken zwoeren bij hunne goden, en zoo zwoeren dan ook de nakomelingen van Abraham bij hunnen Jehova. Ja dat, als zij zwoeren, zij dit dan moesten doen bij den naam van Jehova, en niet van andere goden, heeft Mozes uitdrukkelijk uitgesproken in zijn wetboek Deut. 6: 13 en 14: *gij zult den Heere uwen God vreezen en Hem dienen, en gij zult bij zijnen naam zweren. Gij zult andere goden niet navolgen, van de goden der volken, die rondom u zijn* 1). Het eedzweren is, mijns inziens, een gebruik, niet door God, maar reeds in de vroegste tijden door menschen ingevoerd, hoogst waarschijnlijk door koningen en wetgevers bij het regelen van hun staatsbestuur, ten einde als maatregel te dienen, om krijgslieden en ambtenaren getrouw te maken in het volbrengen hunner pligten, alsmede om bij regtspraak de waarheid uit te vorschen en een einde

---

1) Zie dit breedvoeriger uiteengezet door West, bl. 11 enz.

aan alle tegenspraak te maken 1); en als zulk een maatregel heeft het gebruik door alle tijden heen bestaan, en is het nog heden ten dage in zwang. Bij de Joden nu, waar de godsdienst in zulk een naauw verband stond met het staatsbestuur, gold de bepaling: *gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heere uwe eeden houden*, om het doel van dien maatregel te bevorderen. Maar Jezus achtte eene dergelijke bepaling geheel onnoodig in zijne godsdienst-inrigting, die de joodsche vervangen zou. Deze was van dien aard, dat het geheele eedzweren er niet in te pas kwam, dat het er in voorkomen zou als een oude lap op een nieuw kleed. Waarheidzin en getrouwheid zouden wel zoo krachtig in de gemoederen bestaan bij de onderdanen van zijn rijk, dat een maatregel, om die op te wekken, zooals het eedzweren, beneden hunne waarde was, ja, in strijd met den aard van hun wezen. *Dat hebt gij bij uwe onderwijzing gehoord*, zegt Jezus, *als regel, waaraan gij u ten opzichte van den eed te houden hebt; maar ik zeg u: zweert ganschelijk niet, noch bij den hemel enz.!* Zoo geeft Hij als zijnen uitdrukkelijken wil te kennen, dat er geheel niet gezworen worde in zijn rijk, geen regtstreekschen eed met aanroeping van den naam Gods, en ook geen eed in andere gewijzigde vormen, zooals men dien in zijnen tijd bezigde, of met andere bewoordingen zou kunnen bezigen.

Tegen deze regtstreeksche wilsuiging van Jezus, die door de vermaning van Jacobus in zijnen brief Hfd. 5:

---

1) Zie Hebr. 6: 16.

12 bevestigd wordt: *doch voor alle dingen, mijne broeders, zweert niet, noch bij den hemel, noch bij de aarde, noch eenigen anderen eed, maar uw ja zij ja en het neen neen, opdat gij in geen oordeel valt*, wordt, wel niet als drang, om de uitspraak van Jezus anders te verstaan, dan de beteekenis en samenhang der woorden eischen, maar toch als overwegende kracht van bewijs voor het geoorloofde van den eed, ingebracht, dat Jezus en de apostelen, met name Paulus, zelve zullen gezworen hebben. Wij twifelen echter, of dat voorbeeld, indien het ook met de daad gegeven ware, wel het uitdrukkelijk gegeven verbod krachteloos zou maken, daar toch Jezus en de apostelen, onder de godsdienst- en staats-inrigting der Joden levende, zich wel moesten houden aan de daarin bestaande wetten en gebruiken, ook aan de zoodanigen, die in het godsrijk, dat zij stichtten, wanneer dat aanwezig zou zijn, niet meer konden en zouden gelden. Overigens is door West 1), en lang vóór hem reeds door anderen, te regt opgemerkt, dat het antwoord van Jezus op de bezwering des hoogepriesters, Matth. 26: 63, en de menigvuldige heilige verzekeringen, onder aanroeping van Gods naam, van Paulus of van een ander apostel, bezwaarlijk als eeden beschouwd kunnen worden.

Wij komen dus terug op de onzes inziens alles afdoende uitspraak in de bergrede. Zeker klinkt het vrij gebiedend: *ik zeg u, zweert ganschelijk niet*, en zijn het

---

1) Bl. 8 en 9. Belangrijk vooral is de noot van den vertaler op bl. 10.

ook woorden als van een magthebbende gesproken : *laat zijn uw woord ja ja , neen neen , wat boven dezen is , is uit den boozen ;* doch wij weten , dat het geheel niet in den aard van Jezus lag , door geboden en verboden op zijne leerlingen te werken ; maar dat het veeleer zijn toeleg was , alles onder het begrip van zijne leerlingen zelve te brengen , ten einde zij zelve het betamende of niet betamende eener handeling zouden inzien . Dit nu geschiedt wel hier niet ; maar toch , dat het ook hier , met zoo gebiedend te spreken , zijn verlangen niet geweest is , dat zijne hoorders enkel op zijn woord af Hem blindelings zouden gehoorzamen , blijkt daaruit , dat Hij en vóór en ná zijne uitspraak omtrent het eedzweren iets gebiedt , wat onmogelijk zich gebieden laat , namelijk , dat men niet ten onregte toornig zal zijn op zijnen broeder , en dat men zijne vijanden zal lief hebben . Neen , dat zijn zaken , die niet door een ander kunnen worden opgelegd , hoe verheven in magt hij ook zijn moge , maar die uit iemands eigen hart moeten voortkomen . En zoo hebben wij dan ook zijne uitspraak omtrent den eed op te vatten . Hij zou , als stichter van het nieuwe godsrijk , een staat van zaken bewerken , die medebragt , dat men zich van het eedzweren als ongepast en niet betamend onthield , en dat men geen dergelijk hulpmiddel behoefde om waarheid te spreken en getrouw te zijn . Het is toch stellig zeker , dat Jezus alle zijne hier gegevene uitspraken gegrond heeft op den aard van zijn rijk , die bestendig Hem voor oogen stond . Ook wij moeten dus , zoo wij Hem regt zullen verstaan , den aard des christendoms ons voorstellen , ten einde daaruit het geldige van den

regel af te leiden, dat het ja ja, en het neen neen zij, en dat al, wat daar boven gaat, uit den boozen is. En hiertoe ontbreekt het in de uitspraak zelve niet aan de noodige wenken. Immers, al is het niet bij het algemeen gebod *zweert ganschelijk niet*, toch bij de bijzondere eeden, die achtereenvolgend opgenoemd worden, wordt de reden opgegeven, waarom men zich er van onthouden moet: „zweert niet bij den hemel, *omdat hij is de troon Gods*, niet bij de aarde, *omdat zij is de voetbank zijner voeten*, niet bij Jeruzalem, *omdat zij is de stad des grooten konings*, niet bij uw hoofd, *omdat gij niet één haar kunt wit of zwart maken.*” Ziet, alle deze opgegevene redenen duiden op eene betrekking van ondergeschiktheid en afhankelijkheid, waarin de mensch tot God zal staan, en juist zulk eene betrekking is het, waarin Jezus ons tot God gebragt heeft. Gevolgelyk schroom ik niet te zeggen, en ik zal dit gevoelen nader ontwikkelen: *des christens betrekking tot God veroorlooft het eedzweren niet, en is op zich zelve een genoegzame waarborg van waarheidliefde en getrouwheid.*

De oude bedeeling door Mozes, waarin het eedzweren toegestaan en gehandhaafd werd, was in de echte beteekenis des woords een verbond, waarin twee partijen, God en het joodsche volk, zelfstandig tegen elkander over stonden, en de ééne partij tegenover de andere zich tot de volbrenging van iets verbond. Maar niet alzo de nieuwe bedeeling door Christus; hier staat de mensch niet buiten of tegenover, maar onder God. De bemoeijng van Christus met ons geslacht heeft ge-

strekt, om ons *tot* God te brengen; hiertoe heeft Hij, volgens het getuigenis van Petrus 1), eens voor de zonden geleden. De mensch onder God, gelijk een kind onder zijnen vader, onder God in alle opzigten, in zijn eigen bestaan, in hetgeen hij op zich neemt, en in de volvoering daarvan! wanneer wij dit naar behooren indenken, dan zien wij alles wegvallen, wat tot eene dergelijke aanroeping van Gods naam, als bij den eed geschiedt, aanleiding kan geven, en wordt zulk een beroep op God in ons oog eene tegenstrijdige handeling, die uit den boozen is.

Gij erkent God als het hoogste en magtigste wezen, den opperheer en regeerder van hemel en aarde; maar wat denkbeeld hebt gij van zijne bemoeijingen met de wereld en met de menschen? Is Hij een koning gelijk, die, terwijl zijne onderdanen buiten hem en zonder zijn toedoen bestaan, leven en handelen, slechts toeziet, of zij daarin zich houden aan zijne wetten, die, wanneer dit geschiedt, hen ongemoeid laat, en dan alleen als magthebbende toetreedt, als er iets geschiedt, dat strijdig is met zijnen wil; — of strekken zich Gods bemoeijingen verder uit? Zijn ook de onderdanen in het godsrijk wezens, die door God geregeerd worden, maar die overigens op zich zelve bestaan en werken; — of zijn het wezens, die God zelf zich schept, en die Hij in het aanzijn houdt, en die Hij laat werken? Gaat ook in het godsrijk alles naar eenmaal vast bepaalde regelen, zoodat b. v. in het natuurlijke iemand, die werkt, ook

---

1) Brief 1, Hfd. 3: 18.

als van zelve het noodige eten bekomt, en in het zedelijke iemand, die Gods wetten onderhoudt, ook als van zelve alle dingen medewerken ten goede; — of heeft dit plaats door dadelijke beschikking van God? Is God doorgaans verre van ons, of is Hij bestendig nabij ons? Besteedt Hij slechts nu en dan, of besteedt Hij onophoudelijk aan ons zijne kracht? De apostel Paulus zegt, dat de Heer niet ver is van een iegelijk van ons, dat wij in Hem leven, ons bewegen en zijn 1), en die uitspraak is waarheid, niettegenstaande ook de toedragt der dingen den schijn hebbe van het tegendeel, en het ééne zich voordoet als het natuurlijk gevolg en uitvloeisel van het andere. Juist daarin, dat zon en maan op geregelde tijden haar licht geven, dat de planten en dieren en menschen, elk in zijne soort, nieuwe geslachten voortbrengen, dat alles voortdurend het aanzijn geniet en het noodige voedsel ontvangt, kortom, juist in dien natuurlijken gang van alles bestaat de werkzaamheid van God, en niets, volstrekt niets is er, dat uit zich zelve iets vermag. Dat vermag ook de mensch niet. Gij spreekt van *uw* hoofd, *uw* leven, *uwe* bezitting, *uw* bedrijf, *uwe* handelingen, en matigt u daarover het eigendomsregt aan; dit is ook het *uwe* ten aanzien van andere menschen, die weder het *hunne* hebben; maar kunt gij het wel evenzeer het *uwe* noemen ten aanzien van God; hebt gij evenzeer daarover de vrije beschikking ten aanzien van God? Het leven en alles, wat gij hebt, is u door God gegeven, en dat gij in het aanzijn blijft, en u beweegt,

---

1) Hand. 17: 27 en 28.

en gezond zijt naar ligchaam en ziel, en de handen aan den arbeid slaat, of leest en denkt en overlegt, het is alles werk van God! Kunt gij wel iets noemen, dat wezenlijk tegenover God uw eigendom of uw werk is? Neen, zonder God zijt gij niets, en hebt gij niets, en kunt gij niets; zoo Hij maar één oogenblik de hand van u aftrekt, keert gij terstond tot vernietiging. Niemand denke echter, dat ik met deze christelijke leer onzer volstrekte afhankelijkheid van God den mensch verneder tot een steen of boomstronk, althans zijne waarde als een zelfdenkend en zelfhandelend wezen verklein! Ik beweer alleen dit, dat de mensch alles, wat hij is en doet, en wel bepaaldelijk als mensch, als redelijk en zedelijk wezen, dat hij dit is en doet door de kracht Gods, dat Hij er door God toe in staat gesteld en in staat gehouden wordt. Wat nu het eedzweren betreft, bij deze onze verhouding tot God springt de ongepastheid er van dadelijk in het oog. Ik zie toch niet anders, of bij den eed ligt het denkbeeld ten grondslag, dat wij zelfstandige wezens zijn, die uit ons zelve iets hebben en vermogen, maar dat er buiten ons een wezen is, veel magtiger dan wij, en wij ons dus op dat wezen beroepen, dat het ons moge krenken en straffen, als wij niet volbrengen, wat wij op ons nemen; wij stellen ten zijnen opzichte ons bestaan en levenslot op het spel. Maar als wij nu volstrekt niets hebben, dat tegenover God het onze is, volstrekt niets, dat niet alreede Gods eigendom is, en waarover Hij niet alreede de vrijmagtige beschikking heeft, hoe kan dan eene dergelijke handelwijze te pas komen? Betaamt zij een schepsel, dat in

zijn bestaan en lot zoo geheel onder God staat? Is zij niet het kenmerk eener dwaze zelfzuchtige aanmatiging, die God onmogelijk in ons billijken kan? Daarenboven, het eedzweren heeft vooral dan plaats, als men eene of andere gewigtige taak op zich neemt; maar wat is eigenlijk alle menschenwerk? Daar God hem met die krachten en vermogens van ligchaam en geest toegerust heeft, waardoor hij voor eenig werk berekend is, en daar God onophoudelijk nabij hem is, om die krachten en vermogens in hem in stand te houden, hoe kan dat werk dan anders beschouwd worden, dan als werk, dat God volvoerd wil hebben in de wereld, en waartoe Hij hem als middel gebruikt? En nu zouden wij, bij het op ons nemen van eenige taak, handelen, alsof die taak eene aangelegenheid ware, die eigenlijk buiten God omging en bepaaldelijk ons ware aanbevolen? Wij zouden God slechts tot getuige stellen bij de uitvoering der taak door ons, en willen, dat Hij dan alleen zich inliet met ons werk, als wij ons niet naar behooren er van kweten? Eindelijk, ook als het op het volvoeren der taak aankomt, staan wij onophoudelijk onder God. Zal wil en lust en kracht in ons blijven huisvesten, en zullen wij gelegenheid tot de volvoering hebben, het moet alles komen van Hem. Wie, die dit weet en gevoelt, zal dan bij eenige verbindtenis den naam des Heeren aanroepen, om alzoo Hem tot waarborg zijner getrouwheid te stellen? Wie onzer zal zich vermeten, alzoo te beschikken over Hem, die onze Heer is in den volsten zin des woords? Wie zal het niet geheel en al aan Hem overlaten, dat wij de taak naar behooren ver-

vullen, daar dit toch geheel van Hem afhangt, en, verre van te willen zweren, veeleer de smeekende oogen tot Hem opheffen? Betaamt ons, die in alles zoo onderworpen zijn, ook niet in alles eene diep onderworpen stemming? Het eedzweren is eene miskenning, eene verloochening der betrekking, waarin wij tot God staan, en daarom zeide Jezus, die zich deze betrekking ten volle bewust, en gekomen was, om geheel het menschedom ook die bewustheid in te boezemen: *zweert ganschelijk niet; maar laat zijn uw woord ja ja, neen neen, wat boven dezen is, is uit den boezen!* Al wie zijne volslagene afhankelijkheid van God levendig gevoelt, hij vervalt wel niet tot datgene, wat hier door Jezus tot het verbodene en booze gerekend wordt; maar dat gevoel, al is het ook door eene regte beschouwing der zaak opgewekt, verdooft zoo ligt; er is wel niets, wat de mensch zoo gereedelijk en spoedig uit het oog verliest, als zijne afhankelijke stelling onder God.

Reeds de geschiedenis van de eerste menschen levert ons hiervan het voorbeeld. Volgens het verhaal van Mozes zeide de slang, die listiger was dan al het gedierte des velds, tot Eva: *gij zult den dood niet sterven, als gij eet van dien boom; maar God weet, dat, ten dage als gij daarvan eet, uwe oogen geopend zullen worden, en gij als God zult wezen, kennende het goed en het kwaad, en, omdat Hij dit niet wil, daarom heeft Hij het gebod gegeven.* En vervolgens wordt als oorzaak der overtreding gemeld, dat de vrouw zag, niet alleen, dat die boom goed was tot spijs, en dat hij een lust was voor de oogen, maar ook en vooral, dat die boom begeerlijk was om

verstandig te maken 1). Duidelijk is het, dat de verleider gewerkt heeft op het gevoel van eigenwaarde bij het eerste menschenpaar, en alzoo zucht in den boezem heeft ontstoken, om meer te zijn, dan men werkelijk was en tot hiertoe geweest was — zucht, om van schepselen, aan God onderworpen, wezens te worden, met God gelijk staande. En sloegen de eerste menschen geloof aan de taal van den verleider, uithoofde hunne eigene begeerte zich uitstreckte naar hetgeen hij hun voorhield; wilden zij liever hunnen eigen nu opgewekten lust opvolgen, dan zich blijven houden aan God; was ijdele zelfverheffing de oorzaak, dat zij zich van God afkeerden en verwijderden, zijn gebod overtraden, en zich alzoo in de armen der zonde en des ongeluks wierpen — die zelfverheffing, die volgens het bijbelsch berigt uit den booze is, is door alle tijden heen de voorname oorzaak geweest van het zondigen der menschen. Zij was dit ook in de schatting van Jezus. Immers, wat bewoog, in zijne bekende gelijkenis, den zoon, om tot zijnen vader te zeggen: *geef mij het deel des goeds, dat mij toekomt* 2); was het niet, dat hij niet langer onder den vader wilde staan, dat hij eigenmagtig, zonder het bestuur des vaders te behoeven, zijn weg wilde bewandelen en zijn lot beschikken, en dat hij meende dit ook te kunnen? Maar van waar nu deze algemeen heerschende verderfelijke kwaal, waaruit met het eedzweren ook alles anders, wat uit den booze is, voort-

---

1) Gen. 3: 1—6.

2) Luk. 15: 12.

komt? Van waar dat hoog denken en hoog gevoelen van zich zelve? Onze toestand in de wereld en de aard van Gods bemoeijingen met de wereld en met ons geven er alle aanleiding toe.

Wij zijn op aarde zelfstandige wezens, die ons verstand, onzen wil en onze kracht hebben. Onze geheele natuur is er op ingerigt, dat wij voor ons zelve kunnen en mogen en ook moeten zorgen, dat wij zelve onze eigene belangen behartigen; en hiertoe is het gevoel van eigen waarde en kracht onontbeerlijk. Wij laten ons dus gelden ten opzichte van de zaken en voorwerpen, die ons omringen — wij doen het reeds van onze prilste jeugd af aan. Als zuigeling in den meest hulpbehoevenden toestand weten wij al spoedig te beschikken over de liefderijke zorgen onzer ouders, en zoo gaan wij bestendig voort, ons te laten gelden, terwijl het gevoel al hooger en hooger stijgt, wie wij zijn en wat wij vermogen. Ingenomenheid nu met ons eigen *ik*, waardering van ons eigen verstand en doorzigt, steunen op onze krachten, prijs stellen op de vruchten van onzen arbeid, is allezins eigenaardig, noodzakelijk, billijk, indien wij daarbij maar in gedachten houden en gevoelen, dat wij met die vermogens staan en werken onder God, en met Paulus verklaren: *door genade [goedgunstige bemoeijing] van God, ben ik, die ik ben, en werk ik, wat ik werk* 1). Maar doorgaans ontbreekt dit, doorgaans bestaat in ons het gevoel van eigenwaarde en kracht, zonder getemperd te worden door het ge-

---

1) 1 Cor. 15: 10.

voel van afhankelijkheid van hooger magt. En eenmaal gewoon, met voorbijzien van God, alles aan ons zelve toe te schrijven, vervallen wij ook ten aanzien van God zelve zoo gereedelijk tot woorden en handelingen, die lijnrecht in strijd staan met onze verhouding tot Hem. De reden, waarom wij zoo in ons bestaan en werken God voorbij zien, ligt in onze overheerschende zinnelijkheid, waardoor wij minder geschikt zijn, om de bemoeijingen van God met de wereld en met ons zelve op te merken.

Wij aanschouwen en gebruiken de voorwerpen en verschijnselen in de wereld, zooals zij zich voordoen aan ons oog, zonder daarbij te bedenken, van waar zij ontstaan zijn. Naar ons begrip bezit de grond groeikracht en verwarmt hem de zon, besproeit hem de regen, ligt in het zaad de kiem der ontwikkeling, dat, als het gezaaid is, ontspruit, opgroeit, en vervolgens vrucht draagt. En, even als bij den akkerbouw, handelen wij ook in elk ander vak van werkzaamheid met de voorwerpen, die ons daar te pas komen; hout is bij ons hout en steen steen, en als wij het ons aanschaffen en het gebruiken, denken wij wel aan gehalte en deugdzaamheid, maar niet aan oorsprong. Op gelijke wijze beschouwen wij onze vermogens en bekwaamheden; die liggen in ons, en bij de aanwending er van denken wij niet, hoe wij ze verkregen hebben, en hoe zij in stand gehouden worden — het is ons genoeg, ze te bezitten en te gebruiken. Wij zien, hooren, eten en drinken, loopen, doen handen-arbeid, en de gedachte komt niet, althans op verre na niet altijd, in ons op,

hoe wij daartoe in staat zijn. Voorts, daar alles in de natuur een geregelden gang houdt en eene vaste afwisseling is van oorzaken en gevolgen, vat de meening in ons post, dat dit alles uit zich zelve zoo plaats heeft. Wij gaan af op de zichtbare toedragt der dingen, en gronden er ons oordeel op, zonder in aanmerking te nemen, of er ook iets onzichtbaars plaats heeft. Al weten wij het ook te beredeneren, dat er stellig iets onzichtbaars plaats hebben moet, daar geen stoffelijk voorwerp uit en op zich zelve bestaan en werken kan, toch hechten wij doorgaans daarop niet, en al is het ook, dat wij nu en dan daarop eens hechten, spoedig volgen wij toch weder de oude gewoonte. Zeker zouden wij meer blijven op het ons voor God betamende, nederige standpunt, zoo het Hem behaagde, de kracht, die Hij aan de wereld en aan ons besteedt, om alles en ook ons in het aanwezen en in werking te houden, zichtbaar aan te wenden; maar daar Hij, de onzichtbare, ook steeds onzichtbaar werkt, moeten wij er ons al bepaaldelijk toe zetten, om op Hem onze gedachten te rigten, en in onze bemoeijingen met de wereld denken wij doorgaans aan Hem niet. Het hapert ons aan vatbaarheid, om in het zichtbare ook dadelijk het onzienlijke op te merken; en vraagt gij, van waar dit komt, de oorzaak is, dat onze zinnelijke natuur, of het vleesch, de overhand heeft boven den geest; want werking des geestes is het, te zien, wat niet met het ligchamelijke oog gezien worden kan. Intusschen behoorde in ons, als christenen, die werking des geestes plaats te hebben, want daarin bestaat de verlossing door Christus, dat Hij ons onttrok-

ken heeft aan de heerschappij des vleesches, en in staat gesteld, om te wandelen naar den geest. Dat heeft Hij gedaan, door ons God bekend te maken als onzen hemelschen Vader, en door ons de stelligste verzekeringen en de krachtigste proeven te geven van Gods vaderliefde, en alzoo de bewustheid in ons te wekken, dat wij kinderen Gods zijn. Zoo wij ons hart hebben opengezet voor den gezegenden invloed van Christus, zoo wij uit zijnen mond gehoord, in zijn persoon gezien, vooral in zijn dood aanschouwd hebben de zoo bij uitnemendheid heerlijke trekken van Gods vaderlijke liefde tot ons; zoo wij ons daardoor hebben laten bewegen, om ons als kinderen aan Hem aan te sluiten, en den geest van het kinschap Gods op te nemen in ons gemoed — dan hebben wij, als regtgeaarde kinderen, ook steeds den mond, en niet minder het hart vol van onzen Vader; dan is het onze lust, ons te bewegen in de dingen onzes Vaders en daarin de heerlijke gewrochten van zijne hand te aanschouwen; dan boeit vooral wat Hij dadelijk aan ons doet de volle aandacht, en roert de teederste snaren onzer ziel. Wij willen niet liever, dan onder de dadelijke leiding onzes Vaders staan, wel wetende, dat aan Hem ons te houden en te onderwerpen de beste keuze is. En hoe veel wij ons ook laten voorstaan op onze waarde, wat kracht wij ook bezitten en aanwenden in onze ondernemingen en handelingen, wat groots wij ook tot stand brengen, wij zijn wel verre van ons te verheffen, en ons iets aan te matigen ten aanzien van den Vader, wel bewust, dat wij alles, wat wij zijn, door Hem zijn, en dat wij alles, wat wij doen,

in zijne mogendheid volvoeren. — Gewis, nu zien wij het nog veel duidelijker in, waarom onze Heer, die zoo geheel en al en zoo volkomen zoon van God was, en gekomen was, om ons, menschen, ook als kinderen tot en onder God te brengen, in zijne bergrede zeggen kon: *zweert ganschelijk niet*. Met den overgang uit den vleeschelijken staat tot den geestelijken staat van kinderen Gods moest die gewoonte, uit den wandel naar het vleesch voortkomende, als onbetamend vervallen, en zou alle getuigenis en belofte worden afgelegd met het eenvoudig *ja* en *neen*, terwijl alle sterkere verklaring beschouwd zou worden als uit den booze. Maar op dat *ja* en *neen*, eenmaal uitgebragt, zou elk, dien het gold, dan ook stellig kunnen rekenen, veel stelliger, dan op betuigingen en beloften, met eeden bevestigd. De zuivere begrippen van God, en het bestendig denken aan God in het gevoel der afhankelijkheid van Hem zijn veel hechter waarborgen van waarheidzin en getrouwheid, dan het nu en dan aanroepen van Gods naam, hoe plegtig dit ook geschiedt, daar toch dit uitgaat van een bekrompen begrip van God, en te kennen geeft, dat men doorgaande niet gewoon is, Hem voor oogen te hebben. In zulk eene gesteldheid vervalt men ligt tot het verbreken van zijn woord, hetzij dat men in het geheel niet denkt aan den gezworen eed, hetzij dat men, wel daaraan denkende, maar weder met eene valsche voorstelling van God zich paaijende, en op eigen kracht steunende, in de verzoeking bezwijkt. Integendeel brengt de gesteldheid van hem, die zich zijne ware verhouding tot God bewust is, en als kind onder God,

zijnen hemelschen Vader staat, mede, dat zijn ja ja is en blijft. Onberaden heeft hij dat woord wel niet uitgesproken — voor God heeft hij het uitgebragt, met de overtuiging in het hart, dat het zijne goedkeuring wegdraagt, en, zoo dat woord eene belofte is, hij zal dan de taak, die hij op zich neemt, volvoeren als eene taak, die hij voor God verrigt, in het vertrouwen, dat dat magtige wezen hem zijne zoo noodige ondersteuning niet onthouden zal. Het *ja* van hem, die waarlijk christen is, zal wel altijd ja zijn, en het *neen* neen. — Zietdaar dan het geheel der uitspraak van Jezus omtrent den *eed*, in verband met zijne verklaringen omtrent *doodslag*, *overspel* en *wedervergelding* in het licht gesteld! Zietdaar aangewezen, hoe door Jezus ook datgene tot volkomenheid wordt gebragt, wat door de bepaling der ouden: *gij zult den eed niet breken, maar gij zult den Heere uwe eeden houden*, niet dan hoogst gebrekkig bereikt werd, waarheidliefde en getrouwheid!

Het is derhalve bij ons boven allen twijfel verheven, dat Jezus den eed, als ongepast en ongeoorloofd in zijne stichting, verboden heeft. Doch nu is het eene andere vraag, of wij ons daarom van den eed voor den burgerlijken regter onthouden moeten? Zeker mag men iets, dat in het burgerlijke bestaat, niet beoordeelen naar een christelijken maatstaf. Het christelijke gebied is toch een geheel ander, dan het burgerlijke gebied. Christus heeft met ronde woorden gezegd, dat zijn rijk niet is van deze wereld, maar een rijk van waarheid en deugd 1).

---

1) Joan. 18: 36 en 37.

Beide bestaan nevens elkander. Het burgerlijke betreft den uitwendigen aardschen toestand der menschen als bewoners van het zelfde land; en het christelijke betreft den zedelijken toestand der menschen, hunne gesteldheid voor God, den Opperheer. De burgerlijke wetgeving grondt zich op den toestand der menschen, zooals zij in de werkelijkheid zijn, met alle hunne gebreken, feilen en verkeerdheden, en hier gelden dus bepalingen, voor dezen toestand noodzakelijk en heilzaam, dienende niet zoo zeer tot verbetering van de menschen zelve, maar veel meer tot beteugeling van het kwade bij hen, en dus tot handhaving onder hen van veiligheid, rust en orde; maar de christelijke wetgeving grondt zich op den oorspronkelijken aard van des menschen wezen, op de menschheid, niet op het menschedom, en hier is de toelag, om de menschen aan dien oorspronkelijken aard te doen beantwoorden. Uithoofde van dit zoo verschillend gebied doet ligt het eene en andere; wat in het burgerlijke hoogst gepast en zelfs gebiedend noodig is, zich in het christelijke als zeer ongepast en zelfs als tegenstrijdig voor. Welk eene verwarring zou het niet in de burgermaatschappij veroorzaken, indien het woord van Jezus: *ik zeg u, dat gij den boozen niet wederstaat*, ook daar moest gelden, en niet, gelijk bij de joden, de door Jezus afgekeurde stelregel werd gevolgd: *oog om oog en tand om tand?* Dat zou ook het geval kunnen zijn, indien in de burgerlijke wetgeving het woord van Jezus ten aanzien van den eed gevolgd werd. Wij hebben dus nog te onderzoeken, of op burgerlijk gebied de maatregel noodzakelijk is, en, zoo die noodzakelijkheid

ons niet moge blijken, dan nog de vraag te beantwoorden, of, indien de eed van ons geverg'd werd, wij nooit in eenig geval daartoe zouden mogen overgaan?

Reeds heb ik met een enkel woord gezegd, dat het eedzweren zal zijn ingevoerd als een maatregel, om tot getrouwheid te stemmen, de waarheid uit te vorschen, en een eind aan tegenspraak te maken. Er wordt daartoe een beroep gedaan op iemands godsdienstigen zin; immers wij kunnen van den eed wel geene juistere verklaring geven, dan die door West 1) gegeven is: *wij verstaan door den eed de plegtige bevestiging of betuiging voor het gerigt, dat datgene, wat wij zeggen of beloven, zoo zeer onze overtuiging of ons voornemen is, dat wij gerustelijk God tot getuige van onze waarheidliefde en trouw aanroepen, en in geval van onwaarachtigheid en ontrouw van alle weldaden zijner genade afstand doen.* Maar wat is nu hier de eigenlijke waarborg van waarachtigheid en getrouwheid? Zeker niet die bevestiging of betuiging op zich zelve, maar ongetwijfeld het werkelijk vreeze hebben voor God en het prijs stellen op de weldaden zijner genade. Ziet, bij het afnemen van den eed gaat men van de vooronderstelling uit, dat de godsdienstige zin bij iemand aanwezig is; maar die vooronderstelling is hier juist het wezen der zaak, waarvoor men geene zekerheid heeft, en ook wel niet door de geverg'de betuiging bekomt! De persoon, die een godsdienstigen zin heeft, zal, ook zonder eedzweren, waarheid spreken en getrouw zijn; en hij, die dezen zin niet heeft, zal door den eed wel niet tot waarheid spreken en getrouwheid gestemd worden. Al-

---

1) Bl. 24.

zoo blijkt ons de eedafneming een overbodige en doellose maatregel te zijn. Bij de aanvaarding van ambten zou, ook volgens het gevoelen van West 1), het voorhouden van strafbepalingen ingeval van ontrouw veel gepaster zijn en doelmatiger werken. En wat den maatregel betreft, zooals hij in de regtspleging is opgenomen, hoe weinig wij ons ook bevoegd achten, om in dezen te oordeelen, komt het ons echter voor, dat hij daarin een zeer vreemdsoortig bestanddeel uitmaakt, bijzonder als hij moet dienen, om als eindbeslissing een eind aan tegenspraak te maken. Immers feiten zijn het, wel met de oorzaken en gevolgen, maar toch in allen gevalle feiten, waarop de regter zijne uitspraken omtrent waarheid en regt heeft te gronden — naar deze hebbe hij dus te onderzoeken; en zoo hij deze of niet, of althans niet genoegzaam en voldoende kan vinden, zouden wij meenen, dat hiermede zijne taak ware afgedaan, en de zaak zou moeten blijven, zooals zij was. Eed-afneming althans leidt niet tot beslissing — een misdadige aarzelt niet, zich daardoor te zuiveren.

Dewijl wij dus geene reden kunnen vinden, waarom het eedzweren, dat wij op christelijk gebied ongeoorloofd achten, noodig zou zijn op burgerlijk gebied, en het alzo niet gelijk stellen kunnen met veel anders, waartoe wij als tot een noodzakelijk kwaad, met hoe veel tegenzin ook, wel moeten overgaan, wordt eigenaardig onze afkeerigheid van deze handeling nog te sterker. En zeker erkent gij het met mij als een groot voorregt, dat 's lands overheid in hare besluiten wel ten

---

1) Bl. 21.

onzen opzigte eene uitzondering heeft willen maken, en van ons niet iets vergt, waartegen ons verstand en hart zich zoo luide verheffen. Maar gesteld eens, de eed werd van ons gevergd, wij werden er als 't ware toe gedwongen, hoogst gewigtige aangelegenheden of van ons zelve of van anderen, wier behartiging ons in het evangelie ten dringendste wordt aanbevolen, hingen daarvan, hetzij regtmatig, hetzij onregtmatig, af, — hoe dan te handelen? Dan ook stipt ons te houden aan het bevel van Jezus: *zweert ganschelijk niet*, of ons zelve de overtreding van dit bevel te veroorloven? Medechristenen, ik houd het er voor, dat geen bevel of bepaling in het christendom omtrent doen en laten zoo strikt verbindend is, of wij mogen er van afwijken. Als geroepen tot vrijheid, staat het altijd aan ons, naar gelang van omstandigheden, te beoordeelen, wat onze pligt is, en mogen, ja, moeten wij ons somwijlen verheffen boven regelen, die wij gewoonlijk volgden. Het innerlijk gevoel onzer betrekking tot God, en geen regel of voorschrift, zegt ons, wat pligt is, en doet ons nu zoo, en, bij veranderde omstandigheden, soms lijnregt anders handelen. Geen regel, al is die ook uit onze betrekking tot God afgeleid, zooals het *zweert niet*, treedt als pligt-aanwijzing voor die betrekking zelve in de plaats; op hoe vele gevallen des levens ook toepasselijk, is hij het toch niet op volstrekt alle. Doopsgezinden, wanneer gij mij dit toestemt, dan onthoudt gij u van het eedzweren, evenals onze vaderen, maar niet met die bekrompene angstvalligheid, die velen hunner eigen was!

DE KLEEDING VAN DEN CHRISTELIJKEN LEERAAR,

DOOR

D. S. GORTER.

. . . . . Wat dunkt u verder van de toga, mijn vriend? Moeten wij, doopsgezinden, hier den stroom volgen, en, als onze luthersche, remonstrantsche en velen onzer hervormde broeders, ook dien wijden priester-rok of redenaars-mantel omhangen? Ik zeg bepaald, neen! De leeraar is in de gemeente en op den kansel niets dan een broeder onder de broederen en als zoodanig past hem geen onderscheidend kleed.

Een dominé is in het oog des volks reeds eene al te wonderlijke personagie. Eerbiedige vrees gaat voor hem henen. Waar hij verschijnt bedwingt de vloeker zijne tong, trekt het vrolijke gelaat zich in eene ernstige plooi en wordt het uitgelatenste gezelschap op eens ingetogen. Deze stilte wekkende invloed is zoo bekend, dat, als het luide gesprek in een druk gezelschap eenige oogenblikken stil staat, men gewoon is te zeggen, *dat er een dominé voorbij gaat*, alsof hij door muur en wanden heen dien betooverenden invloed kan uitoefenen. —

De menschen moesten dien eerbied liever hebben voor God, die altijd bij hen is, en om zijnentwil hun vloeken en roepen bedwingen; doch de meesten zijn niet in staat zich den Onzigtbare te vertegenwoordigen, en het schijnt of zij den eerbied, alleen aan den grooten God verschuldigd, overdragen op den man, die zijn woord verkondigt; ja, het komt mij wel eens voor, dat zij, die het meest te kort schieten in de vrees des Heeren, ook het meest toegeven aan de vrees voor den dominé.

De gemeente moet zich zelve opbouwen in de liefde, en ieder lid moest, naar zijne gave, zamenwerken tot geestelijken welstand van het geheel; doch men laat dit alles aan den leeraar over. Hij alleen moet leeren, vermanen, troosten, kranken, weduwen en weezen bezoeken in hunnen druk; en de gemeente meent zich wonder wel te kwijten, als zij hem slechts getrouw komt hooren, en door eene bezoldiging in staat stelt die pligten voor haar te vervullen.

Dan eischt men van hem nog eene hoogere deugd. Honderde dingen, waarin de leden voor zich geen bezwaar zien, verbiedt de publieke opinie aan den leeraar, vooral het deel nemen aan de wereldsche vermaken. Hij schijnt wel een gehuurde plaatsvervanger, die voor de gemeente tot God moet gaan, en in hare plaats niet alleen weduwen en weezen moet bezoeken in hunnen druk, maar ook zich zelve onbesmet bewaren van de wereld, alsof hij, op de wijze der roomsche heiligen, door overvloedige werken der te kort komende gemeente te goede kon komen.

En bij dat alles eischt men van hem dan nog eene

afzonderlijke kleeding. Er zijn vele plaatsen, waar men hem niet als leeraar wil erkennen, zoo hij zich niet met een driekanten hoed vertoont. Zoo is niet alleen het volk, maar ook vele predikanten scheppen behagen in de vrees, die voor hen uitgaat, en zoeken haar op alle wijzen te bevorderen. Zij beminnen het dominé's-gewaad en omgeven zich met deftigheid en ernst. Zij gaan daarhenen met afgemeten tred, en spreken op gemaakten toon, alsof zij wezens waren van eene hoogere natuur. En, om dit alles de kroon op te zetten, willen zij zich nu op den predikstoel omhangen met die aan onze zeden geheel vreemde toga.

Zie, mijn vriend! ik acht dit geheel in strijd met den aard der gemeente en den geest des christendoms. De leeraar moet geen voedsel geven aan de meening des volks, alsof hij iets meer ware dan een gewoon lid der gemeente. Hij moet door zijne persoonlijkheid en de kracht zijner woorden, maar niet door eene gemaakte deftigheid en kleeding stichten. Onze godsdienstoefening wordt anders zoo ligt tot een geestelijk comedie-spel. De kerken met gehuurde plaatsen, eeregestoelten, geslotene banken, kosteren om het zitgeld op te halen, de aanzienlijken voor, de schamelen en armen achteraan, de kunstnarigen der welsprekendheid, en de beoordeeling van stem en gebaren doen ons maar al te veel denken aan den schouwburg, en wanneer de spreker dan daar optreedt in zulk een vreemd gewaad, dan is hij gelijk aan een acteur, die de rol van dominé of redeenaar speelt. Wanneer wij bij de godsdienstoefening slechts eene rol spelen, en daar een persoon vertoonen, die

wij zelve niet zijn, dan past zulk een kleed, dat onze eigene persoonlijkheid maskeert en doet vergeten, en daarvoor is dan, ik moet het bekennen, zulk eene wijde toga, als alles bedekkend gewaad, meer geschikt, dan het gewone naauwe predik-kleed; — doch treden wij daar op in eigen persoon, om woorden te spreken, die ons in het harte liggen, dan moet alle vermoming wegvallen en wij den kansel beklimmen in het zelfde gewaad, waarin de gemeente ons dagelijks ziet.

Wat wil men toch eigenlijk met de invoering en aanbeveling van dat wijde kleed? Is het de wensch der gemeenten of de ijdelheid der leeraren, die zoo hunne redenaarstalenten willen ten toon spreiden. Wat mij aangaat, ik kan het niet beter kenschetsen, dan door het een onbewust puseijsme te noemen, d. i. eene nadering tot de priester-regering der roomsche kerk. Daar toch is de kloof tusschen leeraar en gemeente het grootste. Zij bestaat ook onder protestanten, en is daar maar al te groot — men maakt ze nog grooter en nadert zoo tot Rome, door nog eene toga tusschen beiden te zetten. — Neen, alle onderscheidingsteeken moeten wegvallen. In Christus zijn wij alle geestelijken, priesters en koningen. Één is onze Meester, en wij zijn alle broeders. — Kunt gij u eenen Paulus voorstellen met korte broek, gekleede rok, en driekanten hoed, en eenen Johannes sprekende in eene toga? . . . . .

Het bovenstaande fragment van een brief geeft mij aanleiding om iets mede te deelen over de thans zoo veel

besprokene togakwestie. Voor ik dit ga doen, moet ik velen mijner lezer wel eenigzins op de hoogte der zaak trachten te brengen.

De toga is een ruim, in breede plooiën tot de voeten nederhangend kleed, met zeer wijde mouwen, van laken of andere zwarte stof, waarbij een hoog opstaande muts of pet, zonder klep, van zwart fluweel, wordt gedragen. Het is bekend, dat de protestantsche leeraars in het dagelijksche leven doorgaans gekleed gaan met zwarte rok en driekanten hoed, en dat daarbij op den kansel nog een bef en zoogenaamde mantel gevoegd worden. Men heeft nu voor eenige jaren bij de lutherschen en remonstranten op den kansel eene toga ingevoerd, en die zelfde toga is onlangs ook door de synode der hervormde kerk aanbevolen, en nu is er strijd en overweging onder hervormde leeraars en gemeenten, of men die nieuwigheid aannemen, dan of men het oude behouden zal. — Het geldt dus hier eigenlijk het predikgewaad. Wat moeten wij daarover, en in het algemeen over iedere kenmerkende kleeding van den christelijken leeraar denken?

Oppervlakkig schijnt zij eene zaak van weinig belang, doch inderdaad is zij dit niet. Zij staat in het naauwste verband met de beschouwing van het leeraarsambt. Wat ik ben, zal ik onwillekeurig uitdrukken door mijne kleeding. Het kleed maakt voor den zinnelijken mensch den man. Het is het eerste, wat hem in het oog valt en ons dadelijk in zijne schatting in dien rang plaatst, welke door onze kleeding wordt aangeduid. Onderscheid ik mij, dan doe ik de leden mijner gemeente gelooven, dat

ik iets meer ben dan zij; kleed ik mij als andere menschen, dan geef ik daarmee te kennen, dat ik mij beschouw als één hunner. — Willen wij dus de zaak naar waarheid beoordeelen, dan moeten wij het doen naar den rang, welken de leeraar in zijne gemeente bekleedt.

De briefschrijver dacht zich eenen volmaakten toestand, en daarom ijverde hij zoo overdreven, ja, bitter tegen alle onderscheidingsteekenen; doch onze toestand is gebrekkig en de vormen van het volmaakte passen nu eenmaal niet op een gebrekkigen toestand. De gemeente moest zich zelve kunnen opbouwen en besturen; de leden moesten elkander oefenen, leeren, vermanen, en in iedere vergadering moesten er altijd genoeg zijn, die tot algemeene stichting het woord konden voeren; doch zoo is het in den beginne niet geweest, en zoo is het nog niet. De apostelen lieten dadelijk in de gemeenten opzienaars, leeraars en diakenen aanstellen, opdat alle dingen met orde geschieden mogten, en dit is nog volstrekt noodzakelijk.

Er bestaat een naauw verband tusschen de godsdienstige ontwikkeling der gemeente en de schatting harer leeraren, en die schatting kenmerkt zich weder door prijsstelling op een ambtsgewaad. Op hoe lager standpunt de gemeente staat, hoe hooger zij den leeraar zal stellen, en hoe meer waarde zij ook zal hechten aan zijne kleeding; hoe meer de leden komen tot vrijheid en zelfstandigheid, hoe onverschilliger zij zullen worden omtrent uitwendige teekenen, en hoe meer zij zul-

len wenschen, dat de leeraar als broeder onder hen verkeert. — Het is zoo moeilijk, zich den Onzienlijke te vertegenwoordigen en Hem in den geest te dienen. De allerlaagste vorm van godsdienstigheid is daarom de afgodendienst. De ruwe mensch moet zijne godheid zien om haar te dienen. Dit werd wel ten strengste aan de Israëlieten verboden, doch om hunne zwakheid te gemeet te komen stelde God de zichtbare priesterschap tot bemiddeling tusschen Hem en hen, en gaf haar een plegtewaad.

Christus heeft die priesterschap in zijn koningrijk afgeschaft, door alle geloovigen tot koningen en priesters te verheffen; doch de geloovigen waren daarvoor nog niet geschikt. Schrijft het toch niet alleen aan de heerszucht der leeraars toe, dat er in de christelijke kerk eene priester-regering ontstond, veel drukkender als zij ooit onder het jodendom geweest was; het was vooral de zwakheid der menschen, welke hun die magt en dat aanzien schonk. Om koningen en priesters te zijn, moeten wij ook geestelijk wezen; de kracht des evangelies moet ons binnenste zoo verlicht en geheiligd hebben, dat wij op ons zelve staan, ons zelve besturen en vrij zijn kunnen, dat wij in staat zijn uit ons zelve tot God te gaan en Hem in den geest te dienen. Kunnen wij dit niet, dan worden wij afhankelijk van den leeraar; deze moet ons dan leeren, wat wij te doen en te laten hebben; deze moet voor ons de schrift onderzoeken en denken; aan hem belijden wij onze zonden, opdat hij ons ook zegge, wat wij te vreezen en te hopen hebben; hij moet voor ons tot God gaan en voor ons bidden; die

zich zelve niet kan besturen, laat zich in zijne hoogere belangen besturen door den leeraar; die in den geest geene gemeenschap kan oefenen met den Vader, voor hem wordt de leeraar tot een geestelijk vader, tot een koning en priester. Hij ziet met bewondering op tegen eenen man van zoo veel kennis en heiligheid; hij is voor hem als de vertegenwoordiger der godheid, en een deel van den eerbied, welken hij den Onzienlijke verschuldigd is, draagt hij over op zijnen plaatsvervanger; deze wordt voor hem als een hooger wezen; hij dient hem op zijne wenken, en heeft het edelste van keuken en kelder voor hem ten beste. De leeraars worden daardoor gestreeld, en wat de dwaasheid der menschen hun eerst toeschreef, wordt spoedig als waarheid beschouwd en als een regt gevraagd; zij denken, spreken en handelen als wezens van eenen hooger stand, en een vreemd gewaad wordt omgehangen, om het volk nog meer ontzag in te boezemen. — Ziet, zoo is eene nieuwe priesterschap in de christelijke kerk ontstaan.

Toen ontstond de hervorming, vooral tegen die drukkende priesterheerschappij gerigt. De vorm veranderde wel, maar het gehalte der menschen niet. De hierarchie werd wel vernietigd en de vrijheid en gelijkheid van alle christenen verkondigd, doch de menschen konden haar nog niet dragen, en door hunne zwakheid keerde de zelfde stand van zaken, eenigzins gewijzigd en onder andere namen, terug. De leeraars onder de protestanten werden dominé's, een nieuw ambtsgewaad verving het priesterkleed en eene dominocratie trad in de plaats der hierarchie; eene dominé's-regering

in de plaats der priesterheerschappij. — Ziet daar den oorsprong van den tegenwoordigen stand van zaken; onder de roomschen eene priesterschap, onder de protestanten een dominé's-stand tegenover de gemeente.

Onder de doopsgezinden trachtte men naar eenen meer volkomen toestand, en koos zich leeraars uit de broederschap, die uit liefde de gemeenten stichteden met hunne gaven. Daardoor bleef de gelijkheid meer bewaard, men dacht aan geen ambtsgewaad, de gekozenen waren broeders uit hun midden, met hen opgegroeid en dagelijks verkeerende, en zij konden met geen bijgeloovigen eerbied tegen hen opzien. Het was verwonderlijk, welk een ijver dit onder de gemeente verwekte om zich te oefenen in de kennis der godzaligheid; ieder kon tot leeraar verkoren worden, ieder wenschte uit te munten, om die eere waardig te worden, en, indien hij verkozen werd, die bediening waardig te kunnen vervullen. In ieder huisgezin vond men eene kleine boekerij van godsdienstige schriften, en ieder las en oefende zich. Doch de ondervinding leerde, dat de tijd nog niet rijp was voor zulk eenen toestand. De eerste ijver verslaptte en de geest verflaauwde; hoe meer men met andersdenkenden in aanraking kwam, hoe minder die eenvoudige prekers aan de behoefte der gemeenten konden voldoen; allengs begon men jongelieden wetenschappelijk voor het leeraarsambt op te leiden, en thans worden, met eene enkele uitzondering, in alle gemeenten zulke leeraars van buiten beroepen en bezoldigd, zoodat ook onder ons bijna even als onder de overige protestan-

ten een dominé's-stand tegenover de gemeenten staat.

Is dus de dominé's-stand met het daarmede passende ambtsgewaad uit de gebrekkigheid van vroegeren tijd ontstaan, dan is het de vraag, of de gemeenten het nu kunnen ontberen. Het is niet de vraag, of de leeraars kunnen wegvallen — zoo lang er gemeenten zijn, zullen er ook wel altijd leeraars moeten blijven, en daar men nog geene leeraars in de gemeenten kan vinden, zal het nog wel langen tijd noodig zijn, opzettelijk daartoe opgeleide mannen van buiten te roepen en te bezoldigen; — doch deze is de vraag: of men kan ophouden, die van buiten beroepene leeraren als een afzonderlijken stand te beschouwen en als zoodanig door eene ambtskleeding te kenmerken; of de dominocratie wegvallen en de gemeente geëmancipeerd (vrijgemaakt) kan worden.

Kan de gemeente het dragen? — Zijn de leden genoeg ontwikkeld, om allen aan elkander gelijk en vrij te zijn, en den leeraar te beschouwen als een broeder in hun midden; of is het nog noodig, dat zij met eene bijgeloovige vrees en eerbied tegen hem opzien, als een hooger, geestelijk wezen, en door een ontzagwekkend ambtsgewaad in toom gehouden worden? — Ik durf het niet beslissen. Ik kan het niet over mijn hart brengen, eene zoo groote blaam op de gemeente te werpen, door het laatste te beweren, en ik durf haar aan de andere zijde ook weder niet zoo hoog stellen. Doch mij dunkt, zij antwoordt zelve. Door den leeraar zoo hoog te stellen en zoo veel waarde te hechten aan het ambtsgewaad geeft zij genoeg te kennen, nog geen besef te hebben van broederlijke gelijkheid, en de christelijke vrijheid nog

niet te kunnen dragen. De fransche revolutie, — toen vrijheid, gelijkheid en broederschap de leuze was, en de woede zich zoo wel tegen den adel als den priesterstand wendde, als de twee groote hinderpalen van dien gewenschten toestand, en het jaar 1848, toen de zelfde verschijnselen zich herhaalden, en men in het protestantsche Duitschland evenzeer tegen de dominocratie als *het vervloekte papendom* ijverde — hebben genoeg geleerd, dat de gemeente nog niet rijp is voor dien volmaakten toestand. De toga-kwestie is een treurig bewijs van het lage standpunt, waarop de christenheid, in weêrwil van het roemen op verlichting en vooruitgang, nog staat.

En zouden de leeraars zelve ook zulke onderscheidingsteekenen nog wel kunnen ontberen? — Wij moesten alleen leeraars zijn door onze eigene persoonlijkheid, door onzen ernstigen zin en waardigheid in denken, spreken en handelen; ons binnenste moest eene bron zijn van geestelijk leven, waaruit altijd stroomen van leering, vertroosting, opwekking en vermaning voortvloeiden; doch dit kan men niet eischen en ook niet van allen verwachten. Nu het leeraarsambt eene betrekking is geworden, waartoe men van jongs af wordt opgeleid, opdat er altijd voorraad zij, waaruit vacante gemeenten hunne leeraren beroepen, kan bij de aanneming van kweekelingen, het aanstellen van proponenten en de beroeping van leeraren alleen naar uitwendige geschiktheid en kennis gevraagd worden. Dat niet te gelijk naar het inwendige leven, naar vroomheid en godsvrucht kan gevraagd worden, strekt mij tot innige droefheid; maar dat het in den tegenwoordigen stand van zaken niet

geschiedt, verheugt mij meer dan ik kan uitdrukken, want vroomheid kan uit geen examen of eenige proeve blijken, en vroeg men het toch, het zou het grootste kwaad, de huichelarij, aankweeken. — Zoo kan het niet anders, of velen bekleeden het ambt, zonder in hun hart leeraars te zijn. Wat zouden dezen zonder ambtsgevaad? Kunst en wetenschap moet het inwendige leven, eerzucht en hoop op promotie de liefde van Christus vervangen; deftigheid moet het gemis van inwendigen ernst verbergen, een ambtsgevaad de gebrekkigheid des levens bedekken. Ik herinner mij eenen predikant, die verstandelijk en zedelijk op eenen lagen trap stond en ook in zijn uiterlijk niets had, dat hem aanbeval. De dominé bestond bij hem alleen in zijn kleed; het deed de gemeente eenigzins zijne feilen vergeten en in hem hunnen leeraar eerbiedigen. — De hervormde zustergemeente in de plaats mijner inwoning werd vacant, en ik zag daar gedurig candidaten verschijnen, om de dienst waar te nemen en naar de plaats te dingen. Ik lachte wel in mij zelven om de verandering, welke zij met het deftige ambtsgevaad ondergaan hadden; — doch zoo er nu geen ambtsgevaad bestaan had, en zij in het luchtige, phantastische studentenkleed, waarmede zij waarschijnlijk nog de vorige week vrolijk langs de straten der academiestad zwierden, zich daar vertoond hadden!! — Neen! het ambtsgevaad was hier goed. Het had den luchtigen student op eens in eenen deftigen dominé veranderd; het gaf hen daarvan het aanzien voor de gemeente, en drong hem, zich als zoodanig te gedragen.

Ziet! zoo is een onderscheidend kleed toch niet zoo in allen deele af te keuren. Mijn vriend ging te veel uit van het volmaakte, en ijverde daarom zoo overdreven, gelijk het doorgaans met idealisten gaat. Wanneer wij op de werkelijkheid zien, dan moeten wij toestemmen, dat het nog meer of min eene behoefte is zoowel voor gemeenten als leeraren.

Doch men vergete nooit, dat alle onderscheidingstee-
kenen onder christenen onchristelijk zijn. Men mo-
ge, om den zwakken niet te ergeren, zich naar den
wensch van het meerendeel zijner gemeente schikken.
Dat schikken moge christelijk zijn. Paulus had zich al-
len dienstbaar gemaakt, om er zoo veel te meer voor
Christus te winnen; den Joden was hij geworden als een
Jood, om de Joden te winnen; voor die onder de wet
zijn, als onder de wet zijnde, om dezen te winnen; allen
was hij alles geworden, opdat hij immers eenigen be-
houden mogt. Zoo moge het ook voor ons christelijk zijn,
ons te schikken, ten einde zoo veel te meer voor Chris-
tus te winnen; doch men vergete nooit, dat hetgeen,
waarin men zich schikt, iets onchristelijks is, of althans
iets vertegenwoordigt, dat geheel in strijd is met het
christendom; dat men, door zich te schikken, aan bijge-
loof voedsel geeft en dwaling bestendigt; dat men dus
slechts het eene kwaad met het andere zoekt te voor-
komen.

Het schijnt alsof de Heer, wetende wat in zijne ge-
meente zou geschieden, tegen de hierarchie en domi-

nocratie, welke eeuwen later zouden ontstaan, reeds de strengste bevelen heeft gegeven. Gij weet, sprak hij, dat die geacht worden oversten te zijn der volken, heerschappij voeren over hen, en hunne grooten gebruiken magt over hen. Doch alzoo zal het onder u niet zijn; maar zoo wie onder u groot zal willen worden, die zal uw dienaar zijn. En zoo wie van u de eerste zal willen worden, die zal aller dienstknecht zijn. Want ook de zoon des menschen is niet gekomen, om gediend te worden, maar om te dienen en zijne ziele te geven tot een rantsoen voor velen. Marc. 10: 42—45. Gij zult niet Rabbi genoemd worden, want één is uw meester, Christus, en gij zijt alle broeders. En gij zult niemand uwen vader noemen op de aarde, want één is uw vader, die in de hemelen is. Ook zult gij geene meesters genaamd worden, want één is uw meester, Christus. Maar de meeste van u zal uw dienaar zijn. Wie zich zelve zal verhoogen, zal vernederd worden, en wie zich zelve zal vernederen, zal verhoogd worden. Matth. 23: 8—12.

Gij ziet, deze uitspraken zijn letterlijk van toepassing op de roomsche geestelijkheid, want velen uit haar laten zich vaders (patres) noemen; ook de naam paus is daarvan afgeleid, en deze wordt immers ook met den titel heilige vader aangesproken; maar niemand vergete, dat het even letterlijk past op den naam do-

miné, dien men aan de protestantsche leeraars in het dagelijksche leven geeft; die naam staat gelijk met heer, meester, en met het joodsche rabbi. Jezus heeft uitdrukkelijk geboden: gij zult geene meesters genoemd worden, want een is uw heer of meester, en gij zijt alle broeders.

Ieder gevoelt, Christus kan hier op dien naam alleen niet gedoeld hebben, en ik wil daarom ook niet zoo bepaald tegen het woord te velde trekken. De geestelijke heerschappij wordt hier alleen verboden, het heeren en meesters zijn in de gemeente; zich een geestelijke vader te achten en de leden beneden zich te stellen als kinderen; zich van hen te onderscheiden, zich te verheffen, van hen geëerd, gevreesd en ontzien te willen worden. Daartegen is de vreeselijke bedreiging: die zich zelve verhoogt, zal vernederd worden, en wie zich zelve zal vernederen, zal verhoogd worden. Neen! in de gemeente moet niemand heer, meester of vader zijn. Onze Vader en onze Heer zijn in den hemel, en op aarde zijn wij alle broeders, alle aan elkander gelijk. Het leeraarschap moet geen ambt zijn, dat den bekleeder op zich zelf verheft, en hem zekere magt, aanzien en gezag geeft, maar slechts eene bediening; dit is de wil des Heeren. Wij moeten geene heeren, dominé's in de gemeente zijn, maar dienaars van onzen Heer of Dominus in den hemel en bedienaars van zijne gemeente op aarde. Wij moeten niet geëerd en ontzien worden om ons ambt, niet door ontzag en vreeze werken op zwakken en klein-geloovigen, maar als dienaars zielen zoeken te redden

van den dood, en de gemeente geestelijk opbouwen door het geestelijke wat in ons is. Niet door ons kleet, niet door eene gemaakte deftigheid moeten wij groot trachten te zijn, maar door veel te dienen groot trachten te worden in de achting, liefde en dankbaarheid onzer gemeenten. Zoo is de Heer ons voorgedaan. Hij is, voorwaar, niet gekomen om hier gediend te worden, maar om te dienen en zijne ziele te geven tot een rantsoen voor velen; zoo moeten wij Hem volgen.

Zoo moest het zijn. Maar, ach! hoe verre zijn wij nog van dat ideaal verwijderd; hoe veel gebrekkigs en zondigs is er nog in onze toestanden! De leeraar moet wel altijd boven de gemeente staan in kennis en vroomheid — want hoe zou hij haar anders kunnen dienen — doch de leden, indien zij slechts gediend en niet bestuurd zullen worden, moeten toch ook zoo hoog staan, dat zij zich zelve kunnen besturen in hun geloof, in hunne gemeenschapsoefening met den Vader en den Heer in den hemel en in hunnen christelijken wandel; maar hoe veel ontbreekt daaraan zoowel bij leden als leeraars. Hoe weinige leden kunnen op zich zelve staan en geestelijke heeren en vaders op aarde ontberen! hoe weinige leeraars kunnen dienen uit hetgeen in hen is, maar moeten door aangeleerde wetenschap en gemaakte deftigheid hunne geestelijke armoede bedekken. Neen, het zou dwaasheid zijn, indien men de vormen van het volmaakte op onzen gebrekkigen toestand toepassen, en alle ambts-gewaad en verschil van stand in de christelijke gemeente zoo op eens afschaffen wilde. De ondervinding leert hoe de menschen over het algemeen nog aan het dominé's-

kleed gehecht zijn, en dit moet ons een bewijs zijn, dat zij de christelijke vrijheid, gelijkheid en broederschap nog niet dragen kunnen.

Doch men moet toch naar het volmaakte streven en de gemeente daartoe trachten op te leiden. Men moge zich soms schikken naar de zwakheid en dwaling der menschen zoo veel de voorzigtigheid gebiedt, ten einde grootere schade te voorkomen, maar wij mogen aan die zwakheid toch niet toegeven, die dwaling niet bevorderen of bestendigen. Vooruit naar het volmaakte is onze roeping; niet achteruit naar de roomsche verbastering. — Alle onderscheid van rang en stand moet in de christelijke gemeente allengs wegvallen, en daarmede alle onderscheidingsteekenen en ambtsgewaad verdwijnen; alle christenen moeten eenmaal geestelijken, priesters en koningen worden; wij moeten ze opleiden tot de christelijke vrijheid, gelijkheid en broederschap. Dat is ware vooruitgang. Gelijk de priesterheerschappij in de middeleeuwen zeker heilzaam was, maar thans alle vooruitgang onder onze katholieke broeders verhindert, zoo was de hooge schatting van het leeraarsambt, de eerbiedige vrees, waarmede men tegen den dominé opzag, het ambtsgewaad, en alles, wat het aanzien van den leeraar kon vermeederen, eenmaal ook nuttig; maar thans is zij zeker een hinderpaal voor de ontwikkeling der protestantsche gemeenten. Zullen zij eenmaal worden, wat zij zijn moeten, dan moet die hooge schatting allengs verdwijnen. Hoe meer de leeraars worden als broeders onder de broederen, hoe meer ook de leden zullen worden tot geestelijken, koningen en priesters.

Uit dit oogpunt kan ik niet anders, dan de aanbeveling en de aanneming van de toga afkeuren. Zij is in mijn oog geen maatregel van vooruitgang naar de christelijke volkomenheid, maar van achteruitgang naar de roomsche verbastering. Men moest het bestaande ambts-gewaad behouden en allengs afgeschafte hebben, zoo veel als de voorzigtigheid dit toeliet; doch men gaat het oude met nieuwe toevoegsels vermeerderen en de reeds bestaande kloof tusschen leeraar en gemeente vergrooten. Dit is een achteruitgaan; en vooruit is toch onze roeping. Ik kan niet anders, dan mij daarover bedroeven — of het moest, schoon door menschen zoo niet bedoeld, een middel zijn in de hand van onzen Heer, om, door de verbreking van de aloude gewoonte, alle onderscheid zoo veel spoediger te doen verdwijnen.

Doch wij doopsgezinden staan hier, mijns bedunkens, nog op een eigenaardig standpunt, doordien de betrekking tusschen gemeente en leeraar onder de onzen doorgaans geheel anders is als bij de overige protestanten, en onze beschouwingswijze van den leeraar dien ten gevolge nog al eenigzins verschilt van de hunne. Reeds de namen duiden dit aan. De doopsgezinde noemt zijnen voorganger liefst leeraar, terwijl de naam predikant meer algemeen is bij de overigen. Dominé is de eertitel, waarmede ook wij door de leden onzer gemeenten in het dagelijksche leven worden aangesproken, maar toch zijn er altijd nog eenigen, die dat woord niet gaarne gebruiken en het zoo veel mogelijk vermijden. Op het

platte land van Friesland onderscheidt men de leeraars der drie gezindten vaak als dominé, pastoor en preker, en zegt men, dat de hervormde ter kerk, de roomsche in de leering en de doopsgezinde naar de vermaning gaat.

De hervormde predikant is ontstaan uit den priester, maar de doopsgezinde leeraar, d. i. de van buiten be-roepene en bezoldigde voorganger der gemeente, uit den preker of den broeder, die vroeger uit het midden der gemeente werd verkozen, om die bediening waar te nemen. Toen men de vroegere gewoonte in dezen veranderde, lag het geheel in den aard der zaak, dat men zich in het algemeen vormde naar het voorbeeld onzer hervormde broeders. De doopsgezinde leeraar is dus eene toenadering tot den hervormden predikant, maar het denkbeeld van preker ligt nog altijd ten grondslag; de hervormde predikant daarentegen is eene toenadering tot den christelijken leeraar, maar het denkbeeld van priester staat nog altijd aan de deur. De predikant is dus eene opklimming van het diep verbasterde tot het meer volkomene; de leeraar eene afdaling van het meer tot het minder volmaakte. Gene is een mengsel van den priester en den christelijken leeraar, half geestelijke en half broeder onder de broederen; deze weder een mengsel van den preker en den dominé. Wanneer ik dus de betrekking en schatting van beiden zou beoordeelen, ik zou in rang den leeraar, den predikant en den priester op elkander laten volgen. De laatste staat mijns bedunkens het naast aan den priester van het O. V.; de eerste het naast aan het christelijk ideaal.

De leeraar moge gevormd zijn naar den predikant, hij is toch geenszins aan hem gelijk. Terwijl deze nimmer door de gemeente, maar of door den kerkenraad, of door vreemde stemgerechtigden, of door collatoren benoemd wordt, zoo wordt gene alleen beroepen door de gemeente, en is de leeraar van hare eigene keuze. Bij de hervormden zijn alle kerkelijke en gemeentelijke zaken door reglementen geregeld, en daarin is de predikant nog al eenigzins bevoorregt. Hij is lid van alle magthebbende ligchamen in de gemeente, en daar deze onder zijnen invloed zich zelve verkiezen, bestaan zij doorgaans uit zijne vrienden, zoodat meest alle gemeentelijke zaken door hem worden geregeld; alle hoogere en lagere kerkelijke besturen bestaan daarbij voor het meerendeel uit predikanten. In de hervormde kerk heerscht dus letterlijk eene dominocratie of dominé's-regering. Dit is onder de doopsgezinden niet het geval. De gemeenten kenmerken zich doorgaans door eenen geest van waakzaamheid tegen dit kwaad; de leeraars zijn doorgaans uitgesloten van het beheer der stoffelijke belangen der gemeente, en in geene vergadering tot bestuur van algemeene belangen hebben zij de overhand. Door dit alles is de betrekking tusschen leeraar en gemeente onder de onzen geheel anders als onder de hervormden. Hier heeft hij wel iets van eenen van buiten gezonden voorganger en bestuurder, die boven de gemeente staat; bij de onzen wordt hij evenzeer van buiten geroepen, doch hij komt te gelijk over met zijn lidmaatschap, en wordt meer broeder onder de broederen.

Dit verschil ligt geheel in den aard der zaak. De gemeente staat onder de onzen op een geheel ander standpunt. Vrijheid en zelfstandigheid zoo van gemeente als leden stelt men zich ten doel; gelijkheid en broederschap is de algemeene wensch. Daar buiten moge het verschil onvermijdelijk zijn, in de gemeente wil men zoo veel mogelijk aan elkander gelijk wezen; de loopende zaken worden alleen door de diakenen geregeld; in meer gewichtige belangen heeft ieder lid zijne stem, en in het bedehuis heeft men een afkeer van eeregestoelten en gehuurde plaatsen. Doopsgezinden, hoe anders ook verschillende, komen overeen in dit streven naar zelfstandigheid, en het is niet moeilijk, daarin eene vrucht te zien van den christelijken doop. Bepaalt toch de doop de bestanddeelen der gemeente, dan moet zij bij de pædo-baptisten (kinder-doopenden) voor een deel uit onmondigen bestaan, en ongeschikt geacht worden op zich zelve te staan en zich zelve te besturen; maar onze gemeenten bestaan alleen uit zulken, die op hun geloof gedoopt zijn. Die doop geeft ons een gevoel van zelfstandigheid, en doet ons beseffen, dat wij in de gemeente alle aan elkander gelijk, alle broeders en zusters zijn. Staat nu de schatting van den leeraar in naauw verband met de meerdere of mindere zelfstandigheid der gemeente, dan kan het niet anders, of de doopsgezinde leeraar moet tot zijne gemeente in eene geheel andere betrekking staan en daar op eene geheel andere wijze beschouwd worden, dan de hervormde predikant in de zijne.

Een natuurlijk gevolg daarvan is eene mindere be-

langstelling in het ambtsgewaad. De doopsgezinden willen over het algemeen het eigenaardige van den dominé niet, spotten wel eens met die gemaakte deftigheid en driekanten hoed, en niets is hun liever, dan dat hij als huisvriend in en met de gemeente verkeert. Vroeger begonnen onze leeraars, in navolging van de hervormde predikanten, ook onderscheidingsteekenen te dragen, ja, er ontstond dien ten gevolge zelfs een doopsgezind ambtsgewaad, dat zich van dat der hervormden onderscheidde door een bijzonderen vorm van den hoed, welken ik niet beter kan beschrijven, dan door haar te vergelijken met dien, met welken Napoleon doorgaans wordt afgebeeld. Doch dit gewaad komt nu allengs weder in onbruik. Er is zeker geen leeraar meer, die zich daarmede in het dagelijksche leven vertoont. Zelfs op den predikstoel is het in sommige gemeenten niet eens gewoon geweest, in andere wordt het ook weder allengs nagelaten. Volgens ds. Schotel is een leeraar van Haarlem onder de doopsgezinden de eerste geweest, wiens uitgegeven portret met mantel en bef prijkt, en in die gemeente heeft men verleden jaar tot het afleggen van dien zelfden mantel en bef besloten. In Amsterdam is daarover gesproken. Deze is de ware weg. Langzame afschaffing van alle onderscheidingssteekenen, opdat de dwaling, alsof de leeraar tot een hooger stand zou behooren, allengs wegvale, de leden hem als broeder onder de broederen, zich zelven als koningen en priesters leeren beschouwen, en als zoodanig naar zelfstandigheid streven. Deze is onze roeping. De gemeente moet komen tot vrijheid, gelijkheid en broe-

derschap. Zoo wij daarin een voorregt hebben boven anderen, wij moeten hun daarin ook een voorbeeld geven.

Doch indien het ambtsgewaad wegvalt, in welke kleding zal de leeraar zich dan in de gemeente vertoonen en bij de godsdienstoefening voorgaan? Bij eene ernstige zaak past een deftig kleed. Aangaande het deftige kunnen natuurlijk geene regelen gegeven worden. Het is verschillend in verschillende plaatsen en standen en verandert ook met den tijd. Het volgt de heerschende mode zoo eenigzins in de verte; het vermijdt het nieuwe, zwierige en gekleurde, maar bemint vooral het eenvoudige, het zwarte en het witte. — Men werpt mij de vraag tegen: of dan het dominé's-gewaad, of ook de nieuwe toga niet deftig is te achten? — Deftigheid is eene eigenschap van de gebruikelijke kleding der menschen; wat niet meer tot die gebruikelijke kleding behoort, kan dus ook niet deftig genoemd worden, maar is, even als de uniform of het weezenkleed, een onderscheidingsteeken. Wil men het onderscheidende vermijden, maar het deftige behouden, dan moet men den smaak van het deftige volgen, en zich wachten, om bij voortdoring aan eenerlei kleeeding vast te houden. Want, daar het deftige ook verandert, en in de verte de heerschende mode volgt, zoo zou, hetgeen nu slechts deftig is, met weinige jaren weder een onderscheidingssteeken wezen. Op deze wijze is zeker het ambtsgewaad onder protestanten ontstaan. Het is het deftige kleed van vroegere jaren, maar verouderd en tot een onderscheidingskleed geworden. De leeraars hebben het niet ingevoerd, geen kerkelijk besluit heeft, zoo ver mij

bewust is, het ooit verordend; maar de dwaze gehechtheid der menschen, die met eerbied tegen den leeraar opzien als een hooger wezen, heeft het deftige, waaraan men eenigen tijd vasthield, tot een ambtskleed gemaakt. In de afbeelding van de dortsche synode zien wij alle leeraars met ronde hoeden; ik las in de kerkelijke courant van de ergernis, die ds. Hinloopen te Utrecht gegeven had, door den ronden dominé's-hoed af te leggen en den toen gebruikelijken driekanten hoed aan te nemen, en nu is de laatste, omdat men niet met den tijd is medegegaan, weder tot een onderscheidingsteeken geworden; en het zou misschien in sommige gemeenten even veel ergernis geven, indien de leeraar hem weder met den ronden hoed verwisselde. Eene zwarte rok en witte das zal zeker thans door alle leeraars op den kansel gedragen worden — wilde men daaraan vasthouden, en verdwenen deze vormen uit de gewone kleeding, dan waren beiden al weder onderscheidings-teekenen. Wil men dus het onderscheidende vermijden, men houde zich slechts aan het deftige naar den smaak des tijds.

Men maakt onderscheid tusschen het dagelijksche gewaad, waarmede men in de gemeente verkeert, en het kleed, waarmede men den kansel betreedt. Wil men den schijn vermijden, dat men hier in een ander persoon optreedt en eene rol speelt, dan moet er geen onderscheid bestaan, en toch, het gevoel van welvoegeelijkheid eischt een zeker onderscheid. Doch ieder heeft een zondags-kleed, waarmede hij den dag des Heeren vereert — welaan! dat de leeraar in zijn zondagskleed

optrede en tot de gemeente het woord voere, die in dat zelfde gewaad daar is vergaderd.

Ziet, deze zijn ongeveer mijne gedachten aangaande het ambtsgewaad. Het kleed heeft onbegrijpelijk veel invloed, want het is het eerste wat den mensch in het oog valt. Zoo ergens, dan is het hier noodig, de les des Heeren in acht te nemen: weest opregt gelijk de duiven, en voorzigtig gelijk de slangen. Men ga daarin naar bevind van zaken te werk, maar een ieder stelle zich ook ten regel, geene dwaling te voeden, maar ook deze schijnbaar nietige vormen dienstbaar te maken om zijne gemeente op te leiden tot het besef van christelijke vrijheid, zelfstandigheid, gelijkheid en broederschap!

HET BEROEP-PREKEN.

DOOR

D. S. GORTER.

Ik heb meermalen het onder ons gebruikelijke preken op beroep hooren afkeuren, als zijnde vernederend voor den christelijken leeraar, en het is niet te ontkennen, dat het een stootend denkbeeld is, in de verkondiging van het woord Gods met anderen te wedijveren om een beroep, als om een prijs. — Doch zal de vacante gemeente eenen leeraar beroepen, dan moet er eene wijze zijn, waarop zij met elkander in betrekking komen, en in de gesteldheid van zaken weet ik geene betere, ja, bijna geene andere wijze, dan dat beroep-preken.

Datgene, wat tot een beroep leidt, kan van den leeraar en van de gemeente uitgaan. Het eerste zal toch wel niemand oorbaar of wenschelijk achten, en, toch, zonder beroep-preken zou men als van zelf daartoe komen. Die eenigzins bekend is met den loop der zaken in de hervormde kerk, waar dat preken aan gevestigde leeraars

strengelijk verboden is, weet, dat het daar tot eene eere wordt gerekend, indien van de zijde van den leeraar of zijne vrienden geene de minste moeite is gedaan voor het hem opgedragene beroep. De zaak werd dan geheel afhankelijk van aanbevelingen. Iedere vacante gemeente werd dan omringd door een warnet van intrigues. De meeste beroepingen werden dan beslist door enkele invloedrijke personen, om wier gunst eerezuchtige leeraars dan zouden bedelen. Neen, het is betaamelijk dat de zaak alleen van de gemeente uitgaat.

Geschiedde de beroeping bij ons, als in de hervormde kerk, door enkele personen, eenen collator, kerkenraad, of eenige, vaak aan de gemeente vreemde, stemgerechtigden, dan ware voor dat beroep-preken geen grond. Dan ware het veel doelmatiger, dat die weinigen uitgingen om hem te hooren, dan dat hij kwam om zich te laten hooren. Doch nu de geheele gemeente stemt, dienen ook allen in de gelegenheid gesteld te worden, om te oordeelen en met eenigen grond hunne stem uit te brengen. Zij kunnen nu niet allen rond reizen. Neen, ik weet geene andere wijze, dan dat de bedoelde leeraars verzocht worden, eene predikbeurt waar te nemen.

Vele bezwaren kunnen tegen deze wijze ingebracht worden; — doch mijns bedunkens minder, dan tegen elke andere wijze. De geheele gemeente is het minst vatbaar voor gunstbejag, voor aanbeveling, of — ik huiver bijna het woord uit te spreken — voor omkooping. Doch al bestonden er ook even veel, ja, meer bezwaren, zij, die het regt hebben, dienen het ook uit te oefenen; en het is toch een heilig, onvervreembaar regt

der gemeente, haren eigen leeraar te beroepen. Zij, wien het aangaat, kunnen ook gerekend worden, de zaak met de meeste naauwgezetheid en trouw te zullen behandelen. Dwalen zij, het is tot hunne eigene schade. En in allen gevalle, de leeraar, die tot hen komt, is dan de leeraar van hunne eigene keuze.

Doch om vele oorzaken meen ik het maken van eene nominatie, een zeker getal, dat men laat preken, en waaruit men een beroep zal doen, te moeten afkeuren. De gemeente bindt zich daardoor, wekt bij de genomineerden vele overwegingen, van welke bittere teleurstelling het gevolg kan zijn, en daarin ligt vooral het stootende van eenen wedstrijd in het preken. Veel daarvan kan men voorkomen, door die nominatie achterwege te laten. De vacante gemeente wenscht predikdienst, en verzoekt dan dezen, dan genen eene beurt waar te nemen. Welaan, dat zij onder anderen ook zulken verzoeken, die voor haar geschikt kunnen zijn, en, na eenigen gehoord te hebben, hare keuze doen. Deze is, mijns bedunkens de beste wijze.

VRAGEN EN GEDACHTEN.

Er zijn zoo vele dingen, waarover men geene afge-
werkte opstellen kan leveren, omdat ze ons zelven nog
niet duidelijk voor den geest staan, of omdat wij daarover
nog niet tot vaste resultaten zijn gekomen, maar van welke
dingen het toch belangrijk is, dat zij eens ter sprake
gebragt worden. Zij mogen eene plaats vinden onder
den lossen titel van vragen en gedachten. Het
kan ook geenszins ons doel zijn, dat anderen onze ge-
voelens aannemen; maar wij willen elkander aanleiding
tot nadenken geven, opdat ieder voor zich zelven onder-
zoeke en wij gezamenlijk door onderzoek tot hooger ko-
men. Ziet, vragen leiden tot nadenken; gedachten wek-
ken gedachten.

Is de doop slechts eene afbeelding, of
werkt hij ook iets uit?

Het hindert mij altijd, doop en avondmaal slechts
uitwendige plegtigheden, zinnebeelden,
teekenen te hooren noemen. Wij hebben dit, mijns
bedunkens, te danken aan de protestantsche oppositie
tegen de roomsche kerk, waar beiden als sacramenten
beschouwd, en zoo wel aan het door den priester gewijde
water des doops, als aan het door hem gezegende brood
en den wijn des avondmaals eene zonden-vergevende

kracht toegekend worden. Om dit bijgeloof tegen te gaan, verviel men, gelijk dit gewoonlijk gaat, tot een tegenovergesteld uiterste. Gelijk men daar aan water, brood en wijn op zich zelf, zonder de gemoedsgesteldheid, kracht toekent, zoo noemt men hier die zaken ook met de gemoedsgesteldheid nog slechts teekenen, afbeeldingen, en het deel hebben daaraan eene uitwendige plegtigheid. — Tegen dit uiterste rigt ik mijne vraag.

Onder doop versta ik niet het water — dit is slechts het teeken; niet het besprengd worden met water — dit is slechts het zinnebeeldige; maar het besprengd worden in de vereischte gemoedsgesteldheid. Van dezen doop, gelijk hij zijn moet, en gelijk wij vooronderstellen, dat hij ook iedere keer is, als wij hem toedienen aan die ons door belijdenis getuigenis gaven van die gemoedsgesteldheid, vragen wij: of hij slechts afbeeldt, dan of hij ook iets uitwerkt?

Ik wil den doop uit onderscheidene oogpunten beschouwen. Wat ons het eerst in het oog valt en het meest voor de hand ligt is de inlijving in de gemeente. Is de doop slechts een zinnebeeld dier inlijving, of werkt hij ze dadelijk uit? Ieder zal tot het laatste neigen, maar tevens gevoelen, dat wij door den doop toch alleen geene leden der gemeente worden. Wij moeten het zelve verzoeken, geschikt zijn, de broederschap moet ons aannemen; doch door den doop wordt het bezegeld. Als wij gedoopt zijn is het eene afgedane zaak; dan eerst kunnen wij zeggen, leden te zijn, wat wij voor den doop nog niet waren.

Met betrekking tot den doopeling is hij eene aan-

neming van Christus; *zoo velen als gij tot Christus gedoopt zijt, hebt gij Christus aangedaan.* Beeldt de doop haar nu slechts af, of is hij de aanneming zelve?— Ieder zal weder tot het laatste overhellen, maar te gelijk beseffen, dat wij alleen door ons te laten doopen, Christus niet als onzen Heer aannemen. Ons verstand moet overtuigd zijn, ons hart vertrouwen, er moet veel voorafgegaan zijn; doch de doop zet weder het zegel op dat alles. Dan komen wij tot de eigenlijke aanneming, en wordt zij eene gedane zaak. Gedoopt zijnde, zijn wij aan Christus verbonden, dat wij vroeger niet waren. Er mogen vroeger geloovige gevoelens in ons binnenste geweest zijn, behoefte, geneigdheid, velerhande overwegingen en gezindheden van christelijken aard, wij waren toch als schapen zonder herder; nu zijn wij eerst aan Hem verbonden, nu eerst kunnen wij zeggen: wij hebben in Hem geloofd, ons aan Hem toevertrouwd.

Met betrekking tot God en Christus staat de doop in naauw verband met de vergeving van zonden. Beeldt de doop die vergeving nu alleen af, zoodat hij alleen een getuigenis is, dat God in Christus de boetvaardigen wil aannemen en de zonden vergeven kunnen worden, of werkt hij in dit opzicht ook iets uit? — Het water, dat gevoelt ieder, wast geene zonden af; God vergeeft ze; de doop is daarvan het zegel; doch is hij nu het zegel, dat God het doen wil, of dat Hij het doet? Zietdaar de groote vraag. Het laatste is mijne voorstelling. Ik geloof, dat wij den gedoopten kunnen, mogen, ja, moeten toevoegen: uwe zonden zijn nu vergeven, nu zijt gij behouden, zalig. Vroeger

hebben wij hun de voorwaarden zoo dikwijls en zoo ernstig op het hart gedrukt, ik acht, dat wij die heilige oogenblikken niet moeten verdonkeren door twijfelingen en voorwaardelijke uitspraken. Zij hebben immers hun geloof beleden, zoo wij aan hunne opregtheid getwijfeld hadden, wij hadden hen niet moeten toelaten. Zij zelven moeten zich ook toegeven aan dat zalige gevoel van behoudenis. Het is eigenlijk eene zaak van het bewustzijn. Die niets voor God en Christus gevoelt, zal ook de zaligheid der aanneming niet gevoelen, en ook dat woord des leeraars zich niet toerekenen. Maar in het geloovige hart zal dat bewustzijn als van zelf ontstaan en moeten wij het aankweeken. Het is immers de bron van het volgende christelijke leven; zijne dankbaarheid en blijdschap de scherpste prikkel der pligtsvervulling. — Doch ieder verstandig leeraar zal tegenover den jubel der genade, zoo veel ernstiger de waarschuwing tegen afval stellen.

Bad der wedergeboorte. Noemt Paulus den doop zoo, en zegt Christus, *dat wij moesten geboren worden uit water en geest*, omdat hij die zegenrijke verandering, welke te gelijk, of vroeger, of later in ons gemoed plaats vindt, afbeeldt, of heeft hij ook zelf eene wederbarende werking? — Wanneer wij de wedergeboorte alleen als eene zedelijke verandering beschouwen, dan zouden wij aan het uur van den doop, hoe plegtig en indrukwekkend ook, kwalijk zulk eenen invloed kunnen toeschrijven; doch zij is naar mijne overtuiging te gelijk eene weldadige verandering, en beide, het zedelijke en het weldadige, staan wederkeerig met

elkander in het naauwste verband, en vloeijen zamen, om ons in een nieuwen toestand te verplaatsen. Wanneer wij den doop nu als eene afbeelding, of teeken beschouwen, waardoor ons wel vele en heerlijke dingen verkondigd worden, maar in onzen toestand en betrekking geene verandering komt, zoodat wij voor en na den doop de zelfden zijn, dan kunnen wij hem zeker ook geene wederbarende werking toekennen; maar komt daardoor eene verandering in onze betrekking tot de wereld, tot de gemeente, tot God en tot Christus; gelooven wij, dat dan onze zonden vergeven zijn, dat wij van de duisternis zijn overgegaan tot het licht, van de magt des satans tot God, van den dood tot het leven, dat wij nu door God als kinderen, door Christus als de zijnen zijn aangenomen, dan moet het zijn, alsof wij in eene nieuwe wereld zijn gekomen, en dan kan het niet anders, of het zalig bewustzijn van die veranderde betrekking, vereenigd met den voorafgaanden inwendigen strijd en worsteling, moet ons als tot nieuwe menschen maken en tot een standpunt verheffen, van waar wij ook kunnen aanvangen, in nieuwigheid des levens te wandelen.

Ziet, zoo vind ik in den heiligen doop veel meer dan eene uitwendige plegtigheid, afbeelding of teeken, en houd ik mij overtuigd, dat wij hem eene werkende kracht moeten toekennen; — doch de wijze en de mate daarvan te bepalen, durf ik niet.

D. S. G.

KERKNIEUWS.

NOMINATIEN EN BEROEPEN.

FRIESLAND. DRAGTEN. Aldaar is op den 29sten maart beroepen Ds. H. A. van Gelder van Medemblik, die deze beroeping ook heeft aangenomen.

Uit het vroeger vermelde zestal was het navolgende drietal gekozen: Dss. P. Overbeek, G. ten Cate en D. Lodeesen, waaruit op den 29sten februarij een beroep zou gedaan worden. Dit is echter niet geschied, daar zich nog al verschil van gevoelen over de beste keuze openbaarde. Men heeft integendeel besloten, het drietal als niet gekozen te beschouwen, het zestal weder te doen gelden en bij dit zestal nog eenige andere predikanten tot de waarneming eener predikbeurt uit te noodigen. Dit werd aan de op het zestal geplaatste predikanten medegedeeld, die daarop, slechts één uitgezonderd, bedankt hebben, verder in aanmerking te komen; uit de overigen, die later eene predikbeurt hebben waargenomen, is de beroeping geheel eenstemmig op Ds. van Gelder uitgebragt.

Wij meenden de juiste toedragt der zaak, ons door een goed onderrigten vriend medegedeeld, niet te mogen verzwijgen, ofschoon wij ons liefst onthouden van daarbij eenige aanmerking te voegen, en het gebeurde als eene schaduwzijde of een misbruik der onder ons heerschende vrijheid voor te stellen. Wij hopen dat de rubriek nominatie eerlang van ons kerknieuws geheel zal verdwijnen; en dat, terwijl het prediken op beroep eene noodzakelijkheid blijft op die plaatsen, waar alle de leden der ge-

meente gezamenlijk eenen leeraar beroepen, aldaar voortaan, zonder bepaalde nominatie, eenige predikanten zullen worden uitgenoodigd om eene predikbeurt waar te nemen, totdat de gemeente daaruit eene eenparige keuze kan doen.

WITTEVEEN en ROTTEVALLE. Aan Ds. D. Lodeesen aan den Hoorn op Texel is het beroep in deze gemeente, zonder voorafgaande nominatie, aangeboden, doch door dezen niet aangenomen.

HOLLAND. (NOORD-) KNOLLENDAM en KROMMENIEDIJK. Te gelijk met het beroep in de gemeente Witteveen en Rottevalle is ook het beroep alhier aan Ds. D. Lodeesen aangeboden, die zich bereid verklaard heeft, die beroeping aan te nemen.

BUITENLAND. Bij het afdrukken vernemen wij dat het beroep te Embden is aangeboden aan Ds. L. F. Goteling Vinnis, pred. te Stads-Kanaal.

AFSCHEID.

FRIESLAND. WITTEVEEN en ROTTEVALLE. 22 April. Ds. P. Bruin Jz., Philippensen I : 6, 7.

WOUSEND 29 april, Ds. P. Leendertz Wz. 1 Cor. XV : 58.

HOLLAND. (NOORD-) MEDEMBLIK 20 Mei. H. R. van Gelder.

NB. In no. 1 van dezen jaargang is bij het afscheid van Ds. L. van Cleeff Jr. te Huizinge als tekst opgegeven Hand. der Ap. X : 28 ; dit moet zijn XX : 28.

INTREDE.

FRIESLAND. DRAGTEN 3 Junij. H. R. van Gelder. Marc. 16 : 20.

HOLLAND. (NOORD-) ALKMAAR 6 Mei. Ds. P. Bruin Jz. Rom. I : 16.

DEN ILP 6 Mei. Ds. P. Leendertz Wz. 1 Joh. I : 3, 4.

BIJZONDERHEDEN.

FRIESLAND. BOLSWARD. Uit deze gemeente wordt ons medegedeeld, dat door haar is ontvangen een legaat, groot 1000 gulden, vrij van successieregten, van wijlen Freerk J. Sicma te Dedgum.

Uit de zelfde gemeente is ons berigt, dat de Goede Vrijdag aldaar voor het eerst godsdienstig gevierd is en wel door 's voormiddags het avondmaal te vieren en 's namiddags dankpreek te houden, zooals dit in eene vergadering van de broeders en zusters met algemeene stemmen was besloten.

LEEUWARDEN. Op de vereeniging van doopsgezinde predikanten alhier, den 13den April, door 20 leden en Ds. J. Visscher van Utrecht als gast bijgewoond, werd inzonderheid de vraag besproken: heeft de Doop eene zaligmakende of alleen eene afbeeldende en leerende kracht? Is die het teeken eener verkrijgbare of verkregene genade?

LEEUWARDEN. Op den 31sten Mei werd alhier de 160ste algemeene vergadering gehouden van de afgevaardigden der gemeenten, behoorende tot de Friesche D. Societeit. Deze vergadering werd geopend door den tijdelijken voorzitter der gecommiteerde mannen, I. de Stoppelaar Blijdesteijn, pred. te Sneek, met eene toespraak over de regte betrekking tusschen den leeraar en de gemeente, als mede een eigenaardig kenmerk der Doopsgezinden uitmakende. Wij mogten ons verblijden, ook afgevaardigden uit de gemeente Balk in ons midden te zien, die onlangs tot de societeit is toegetreden, zoodat nu alle gemeenten in Friesland daartoe behooren en in broederlijke eendragt vereenigd waren om het noodige te beraadslagen tot bevordering van den uit- en inwendigen bloei onzer gemeenten.

HOLLAND. (NOORD-) ALKMAAR 22 April 1855, (ingezonden). De weleerwaarde heer Daniel IJsenbeek, die sedert 26 Maart 1809 het leeraarsambt bij de Doopsgezinde gemeente al-

hier bekleedde, na alvorens bijkans twee jaren in gelijke betrekking in die van Oost- en West-Grafdijk werkzaam te zijn geweest, nam heden, in plegtige en hartelijke bewoordingen, afscheid van de leden zijner gemeente en van vele andere zijner stadgenooten, die ter dezer gelegenheid in het bedehuis waren te zamen gekomen, en wel naar aanleiding der daartoe gekozen tekstwoorden uit Openbaring III: 11b: „houdt dat gij hebt, opdat niemand uwe kroon neme.”

Had ZEw. zich steeds geveleid om gedurende eene halve eeuw voor de dienst van het Evangelie werkzaam te mogen blijven, eene verzwakking van het zintuig des gehoors, zoo stotrend voor eene getrouwe vervulling der herderlijke pligten, was de voorname reden, die dezen wensch niet tot verwezenlijking bragt.

Reeds met den 1sten October van het vorige jaar een eervol emeritaat van Z. M. verkregen hebbende, is ZEw. niettemin voortgegaan met, tijdens de bestaande vacature, zijne gemeente, wier leden hij nagenoeg allen op belijdenis des geloofs door den doop mogt aannemen, van tijd tot tijd met de verkondiging van Gods woord te stichten en hunne hooge belangen naar vermogen ter harte te nemen. Wederkeerig is dan ook de wensch algemeen, dat hem op zijnen reeds zoo vergevorderden levensweg nog eene aangename en welverdiende rust, te midden der zijnen, moge ten deel vallen, en dat hem, na eenen zoo wel besteeden tijd, ook eenmaal de grootste belooning hier namaals mag weggelegd zijn.

- ZAANDAM 20 Mei. Het mogt den Eerw. B. van Geuns gebeuren met eene feestrede, naar aanleiding van Rom. I: 13, dankbaar gedachtenis te vieren van zijne vijf en twintigjarige evangeliebediening in de Friesche Doopsgezinde Gemeente te Zaandam, nadat hij vroeger twee jaren die van Akkrum als predikant bediend had. De feestvierende ontving bij het afkomen van den predikstoel de gelukwensching van kerkeraad en

gemeente, welke zijn ambtgenoot, den Eerw. T. Kuiper, hem in hartelijke bewoordingen toebragt.

HAARLEM 10 Mei. Heden overleed alhier de heer J. J. van Geuns, student aan onze kweekschool te Amsterdam.

RJJP. Ds. J. Persijn, sedert 1816 predikant bij deze gemeente, heeft aanvraag om zijn emeritaat gedaan, en de kerkeraad houdt zich met de noodige schikkingen bezig ter vervulling der vacature, die daardoor zal ontstaan.

OVERIJSEL. DEVENTER 2 Mei. (Wij nemen gaarne het volgende bericht uit de nieuwsbladen over als een treffend bewijs van belangstelling in onze gemeenschap, bij hartelijke liefde en ware verdraagzaamheid jegens allen, door eene doopsgezinde zuster gegeven). Op den 30sten April jl. overleed alhier, in den ouderdom van bijna 89 jaren, mejufvrouw Hendrica van Calker, wier naam in immer gezegend aandenken blijven zal. Hare levenswijze kenmerkte zich door buitengewone eenvoudigheid. Hare woning vertoonde onder anderen nog de kleine in lood gevatte glasjes der vorige eeuwen. Bij het openen van haar Testament vernam men met verbazing, dat de nederige en edele vrouw had vermaakt de navolgende aanzienlijke legaten aan liefdadige en godsdienstige instellingen: Aan de armen der mennonieten gemeente, tot welke zij behoorde *f* 40,000; aan die der herv. diaconie *f* 18,000; aan die der r. k. gemeente *f* 13,000; aan die der lutherschen *f* 9,000; aan die der israël. *f* 2,000; aan de israëlit. gemeente *f* 4,000, om daarvoor jaarlijks 2 jongens tot ambachten, behalve die van slager, op te leiden; aan de r. k. weezen *f* 1000; aan de teekenschool *f* 1000; aan het meisjes-hof *f* 1000; aan de algemeene armen-commissie, om daarvoor werk aan de armen te verschaffen, *f* 3000; aan de afgescheidene gemeente *f* 500; aan de doopsgezinde kweekschool ter opleiding van leeraars *f* 8000; aan het bestuur dier kweekschool ter ondersteuning van minvermogende gemeenten *f* 4000; aan het instituut voor blinden *f* 3000; aan het instituut voor volwas-

sene blinden f 3000 ; aan de inrigting voor jeugdige misdadigers f 2000 ; aan het bijbelgenootschap f 3000 ; aan christelijk hulpbetoon f 1000 ; aan het instituut voor doofstommen f 3000 ; te zamen f 119,500. Ook is naar men wil bepaald, dat de bij neringdoenden uitstaande kapitalen niet binnen tien jaren mogen worden opgezegd.

VACANTE PLAATSEN.

FRIESLAND. AMELAND (2de pred. pl.).

WITTEVEEN en ROTTEVALLE.

WOUDSEND. (Alhier wordt de predikdienst geregeld vervuld door de leeraren van Balk, Joure, Sneek en IJlst.)

GELDERLAND. ARNHEM.

GRONINGEN. HUIZINGE. (Hier zijn reeds eenige predikanten uitgenoodigd om eene predikbeurt te vervullen.)

HOLLAND. (NOORD-) BROEK OP LANGENDIJK.

KOOG EN ZAANDIJK (2e pred. plaats).

MEDEMBLIK.

DE RIJP. (Ook hier zijn, naar wij vernemen, eenige predikanten verzocht, eene predikbeurt waar te nemen.)

Op het eiland TEXEL. HOORN (Aan den).

BUITENLAND. EMBDEN. GOCH.

VAN DRUTEN & BLEEKER TE SNEEK GEVEN MEDE UIT :

ZIET OPWAARTS!

HUISBOEK VOOR CHRISTENEN,

OF DE KEURIGSTE GEDEELTEN UIT DE

„STUNDEN DER ANDACHT”

(UREN AAN DE GODSDIENST GEWIJD) VAN

H. ZSCHOKKE.

TOT NIEUWE STICHTELIJKE OVERDENKINGEN BIJEEN

GEVOEGD EN BEWERKT DOOR

F. L. REINHOLD.

OVERGEBRAGT NAAR DEN vierden DRUK

UIT HET HOOGDUITSCH DOOR

A. WINKLER PRINS,

Predikant te Veendam.

Één deel ROYAL 8vo, 410 pag's compresse druk à f 3,90 ingen.,
en f 4,50 gebonden in keurigen band.

In dit boek ontvangt men *geene bloemlezing* van overgenomen stukken uit Zschokke's wereldberoemd werk, maar het KEURIGSTE, den GEEST — de QUINTESSENCE — uit het GEHEEL, tot NIEUWE OVERDENKINGEN zamen gesteld, zoodat de uitgevers meenen dat zij, die het groote werk niet bezitten, geen meer bevattend en schooner uittreksel dan dit kunnen bekomen. Zij bevelen het allen aan, die voor weinig geld een degelijk godsdienstig werk wenschen te bezitten.

HET EVANGELIE DER GENADE,
DOOR JEZUS CHRISTUS ZELVEN
VERKONDIGD

IN DE GELIJKENIS VAN DEN
VERLOREN ZOON;
door

S. HOEKSTRA Bz.,

Predikant te Rotterdam.

Een deel in kl. 8vo f 1,30 ingen. en f 1,60 gebonden.

B L A D E N
EN
NIEUWE BLADEN
UIT HET
DAGBOEK VAN EEN GENEESHEER.
DOOR
S. WARREN,

SCHRIJVER VAN 10,000 POND 'S JAARS, GODSVRUCHT
EN BEPROEVING," ENZ.

NAAR DEN ~~achtsten~~ DRUK

UIT HET ENGELSCHE, DOOR

P. VAN OS.

in gr. 8vo met platen. Elken bundel kost f 3,60 en is op
zich zelve compleet.

Een boek, dat in 't oorspronkelijke tot de **KLASSIEKE** werken behoort, waarvan **ACHT** drukken het licht zagen en dat in alle talen van Europa is overgezet, aan te bevelen, is zeker overbodig. Deze uitgaaf is uit het *oorspronkelijke* vertaald en *volledig*. De uitgevers kunnen de verzekering geven, dat men in dit werk eene verzameling hoogst boeiende en nuttige verhalen zal vinden, en niemand het onvoldaan uit de hand zal leggen.

DE NOOD DER ARMEN.

Een Verhaal naar het Hoogduitsch van

JULIUS KELL,

met eene Voorrede van

L. S. P. MEIJBOOM,

Predikant te Amsterdam.

Een Deel in klein 8vo met Vignet *f* 1,80.

Een Volksboek, waarvan de Uitgevers de lezing aan Rijken en Armen, aan Aanzienlijken en Geringen zeer aanbevelen. Voor eene algemeene verspreiding hebben zij den prijs zeer laag gesteld.

DE LEER DES EVANGELIES, IN HARE EENHEID EN HAREN ZAMENHANG

VOOR BESCHAAFDE EN NADENKENDE CHRISTENEN

BEKNOPT ONTWIKKELD DOOR

S. HOEKSTRA Bz.,

Predikant te Rotterdam.

2 Deelen in post 8vo, 841 pag's. druks à *f* 5,80.

DE CHRISTELIJKE DOOP, EEN WOORD

TOT VOORBEREIDING VAN AANKOMELINGEN, TOT

HERINNERING VAN GEDOOPTEN EN TOT

LEERING VAN ALLEN,

DOOR

D. S. GORTER,

Leeraar bij de Doopsgezinden te Balk.

184 pag's. in kl. 8vo à *f* 1,30, in heel linnen *f* 1,60.

WIJZE VAN UITGAAF.

Van dit tijdschrift verschijnen, zooveel mogelijk geregeld om de twee maanden, een nummer van 3 à 5 vellen druks. De prijs van elk vel druks van 16 pag's wordt berekend tegen slechts 10 cts.

In geen geval zal de jaargang hooger komen dan *f* 2,50. — Bij een kleiner getal dan 25 vel druks wel **LAGER.**

Afzonderlijke nos. worden niet verkocht.

Bij het einde van elken jaargang worden Titel, Inhoud en Couvert voor het deel afgeleverd.

Van den eersten jaargang, 388 pag's druks, zijn nog eenige exemplaren te bekomen tegen den prijs van *f* 2,50. De uitgevers bevelen dit tijdschrift zeer in de belangstelling van het Publiek, bijzonder in dat der Doopsgezinden aan. Zonder eene algemeene deelneming toch zou de door velen zoo gewenschte uitgaaf geen voortgang kunnen hebben.

INHOUD.

	Pag.
Het Doopsgezind gevoelen omtrent den eed, op nieuw ter toetse gebragt door <i>S. Hoekstra</i> .	135
De kleeding van den christelijken Leeraar, door <i>D. S. Gorter</i> .	166
Het Beroep preeken, door <i>D. S. Gorter</i> .	175
Vragen en Gedachten, door <i>D. S. Gorter</i> .	178
Kerknieuws, Berigten, enz. enz.	181